

Kies 2

Docentenhandleiding

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Werken met Kies 2	4
Burgerschapseisen in Kies 2	8
Methodiek en didactische uitgangspunten	13
Algemene lessuggesties en tips	15
Lessuggesties thema 1	18
Lessuggesties thema 2	23
Lessuggesties thema 3	28
Lessuggesties thema 4	32
Lessuggesties thema 5	36
Lessuggesties thema 6	41
Lessuggesties thema 7	44
Lessuggesties thema 8	49
Leven & Laten Leven	53

Inleiding

Wat leuk dat u aan de slag gaat met Kies 2! Kies 2 is een methode burgerschap voor entree-opleidingen en niveau 2 van het mbo. De methode bestaat uit een leerwerkboek, een online oefen- en toetsprogramma en extra downloadbare materialen.

In deze docentenhandleiding vindt u praktische informatie over de methode, waaronder een beschrijving van de verschillende onderdelen waaruit de methode bestaat, een toelichting op de integratie van de burgerschapseisen in de methode en een uitleg van de methodiek en didactische uitgangspunten. Ook zijn in deze methode tips en lessuggesties opgenomen: zowel algemene didactische tips als specifieke suggesties bij elk van de thema's.

Wij wensen u veel succes met het werken met de methode. Mocht u vragen of suggesties hebben dan kunt u die altijd mailen naar burgerschap@uitgeverij-deviant.nl.

Werken met Kies 2

In dit hoofdstuk vindt u informatie over de doelgroep en de verschillende onderdelen van de methode Kies 2.

Doelgroep

De doelgroep van Kies 2 bestaat uit mbo-studenten die een niveau 2- of entree-opleiding volgen. Het niveau, de casuïstiek en de vormgeving zijn afgestemd op deze doelgroep. Studenten worden zo min mogelijk geconfronteerd met lange leesteksten en maken praktische opdrachten. De bronnen en voorbeelden sluiten aan op de leefwereld van jongvolwassen mbo'ers.

De methode is met name geschikt voor BOL-studenten, gezien de hoeveelheid lessen en de nadruk op klassikaal onderwijs. Ook is de vormgeving en casuïstiek meer gericht op (jongere) BOL-studenten dan volwassen BBL-studenten. Voor BBL-opleidingen biedt Uitgeverij Deviant de methode Burgerschap BBL.

Entreeopleidingen

Binnen entreeopleidingen kan het een uitdaging zijn om Kies 2 in zijn geheel door te werken. Er kan dan eventueel een selectie worden gemaakt uit de lessen en thema's. U kunt daarvoor het **Overzicht leerdoelen** raadplegen dat achterin het leerwerkboek is opgenomen. Zo kunt u alle dimensies en kritische denkvaardigheden behandelen zonder het hele boek door te lopen. Let er dan wel op dat studenten ten minste één keuzeopdracht per dimensie maken, zodat ze aan de inspanningsverplichting op het gebied van burgerschap voldoen.

Doorstromers

Het kan zijn dat studenten die doorstromen van een entree-opleiding naar een niveau 2-opleiding Kies 2 al hebben doorgewerkt. Ook deze studenten hebben een inspanningsverplichting op het gebied van burgerschap en moeten aantonen dat ze aan de eisen voldoen op het hogere niveau, maar het is natuurlijk niet de bedoeling dat u hen hetzelfde boek nog een keer door laat werken. In plaats daarvan kunnen zij een apart, verkort programma volgen, dat bijvoorbeeld bestaat uit:

- een keuzeopdracht per dimensie (vier in totaal) die zij nog niet eerder hebben gemaakt
- alternatieve werkvormen zoals de online game [Female Superheroes](#)
- een of meerdere nieuwslessen uit de [Nieuwsrubriek](#)

Leerwerkboek

Het leerwerkboek bestaat uit acht herkenbare thema's.

Thema 1 Kiezen

Thema 2 Samenleving

Thema 3 Politiek

Thema 4 Werken

Thema 5 Veiligheid

Thema 6 Media

Thema 7 Geld

Thema 8 Gezondheid en seksualiteit

Thema-opbouw

Elk thema is opgebouwd uit een startopdracht, vijf lessen en een aantal keuzeopdrachten.

In de startopdracht maken studenten kennis met het thema en activeren ze hun voorkennis. Deze startopdrachten kunnen individueel, klassikaal of in groepjes worden gemaakt.

Hierop volgen de vijf lessen met theorie en opdrachten. Aan het begin van elke les worden de leerdoelen benoemd. In de theorie zijn belangrijke begrippen vetgedrukt. Achterin ieder thema is een overzicht van die begrippen opgenomen.

Na het doorwerken van een thema maakt de student één van de drie à vier keuzeopdrachten. In het boek is per keuzeopdracht een korte beschrijving gegeven. De volledige opdrachten zijn als pdf-bestand te downloaden van Studiemeter.nl.

Pictogrammen

In het leerwerkboek staan pictogrammen bij de opdrachten. Deze geven aan wat voor opdracht het betreft.

Een opdracht die studenten (deels) individueel maken.

Een opdracht die studenten (deels) in tweetallen maken.

Een opdracht die studenten (deels) in een groepje van vier maken.

Een opdracht die studenten (deels) klassikaal maken.

Een opdracht waarbij studenten informatie op internet moeten opzoeken.

Extra materialen

Bij het leerwerkboek zijn verschillende extra materialen beschikbaar. Deze zijn te downloaden op Studiemeter.nl, de methodesite van Uitgeverij Deviant.

Om toegang te krijgen tot Studiemeter, kunt u een (gratis) account aanvragen via servicedesk@studiemeter.nl. U kunt accounts voor studenten aanvragen via een aanmeldlijst. Deze kunt u op Studiemeter invullen.

De extra materialen bij Kies 2 vindt u onder methodes > Kies > Kies 2 (tweede druk).

De volgende materialen zijn beschikbaar:

- **Powerpointpresentaties** die u per thema kunt downloaden.
- **Antwoordmodellen** bij het leerwerkboek.
- De volledige **keuzeopdrachten** uit het leerwerkboek. Deze zijn beschikbaar als invulbaar pdf, zodat studenten ze zowel digitaal kunnen invullen als kunnen uitprinten en op papier uitwerken.
- **Beoordelingsformulieren** bij de keuzeopdrachten. Deze zijn digitaal in te vullen, waarbij er automatisch een cijfer wordt gegenereerd op basis van het aantal toegekende punten.
- **Toetsen** in pdf-vorm bij elk thema. Hiervan is een A- en B-versie beschikbaar. De toetsen bestaan uit zowel meerkeuze- als open vragen. Bij elke toets is ook een beoordelingsmodel beschikbaar.
- Een **portfolio** waarin de student of docent behaalde resultaten van toetsen en (keuze) opdrachten kan invullen.
- **Uitlegfilmpjes** over ingewikkelde burgerschapsonderwerpen, zoals het immigratiebeleid en eerlijke rechtspraak. Vanuit het leerwerkboek wordt hiernaar verwezen.
- De filmserie **Leven en Laten Leven**. In deze serie volgen studenten de cast en crew van een fictieve soapserie. De serie bestaat uit vijftien afleveringen. Elke aflevering sluit aan op een van de thema's uit Kies 2. Aan het einde van deze handleiding vindt u een hoofdstuk met lessuggesties bij elk van de afleveringen. U kunt de afzonderlijke afleveringen vinden bij de Links & downloads onder de methode Kies Online > Kies 2 (tweede druk).

Kies Online

Kies Online is een online oefen- en toetsprogramma ter aanvulling op het leerwerkboek.

Om Kies Online te gebruiken hebben studenten een licentie nodig. Deze kunnen worden aangevraagd met een bestellijst op Studiemeter. Studenten loggen vervolgens in op Studiemeter en activeren hun licentie. De licentie blijft 12 maanden geldig.

Opbouw

Kies Online heeft dezelfde thema-indeling als het leerwerkboek. Per thema bestaat het programma uit:

- Een **oefening per les** uit het leerwerkboek. Deze bestaat uit een wisselend aantal (meerkeuze)vragen over de lesstof. Hiervoor krijgen studenten geen cijfer, maar ze zien wel welke vragen ze goed of fout beantwoord hebben.
- Een tot twee oefeningen met **filmvragen** over de afleveringen van Leven en Laten Leven.
- Een **eindtoets en herkansingstoets** per thema. Deze bestaat uit tien meerkeuzevragen over de stof van het thema. De toetsen moeten worden klaargezet, waarbij de docent de datum en de begin- en eindtijd opgeeft.

Daarnaast bevat Kies Online de educatieve game **Female Superheroes**. Deze game gaat over vrouwenrechten in ontwikkelingslanden. De game bestaat uit twee levels met elk een eigen lespakket: een over Bibi uit Mozambique en een over Zainab uit Afghanistan. Elk lespakket biedt werkbladen voor studenten en een uitgebreide docenteninstructie, waarin verschillende suggesties worden gedaan om de les in te richten.

De Nieuwsrubriek

Studenten met een licentie voor Kies Online hebben ook toegang tot de Nieuwsrubriek. De Nieuwsrubriek is een programma om actualiteiten in de les te behandelen.

De Nieuwsrubriek bestaat uit:

- Een **nieuwstest** met vragen over het nieuws van de afgelopen week.
- Een **poll van de week** waarin studenten hun mening geven over een actuele kwestie.
- Uitgebreide **nieuwslessen** over onderwerpen die langere tijd in het nieuws zijn, zoals klimaatverandering, racisme in Nederland en nepnieuws.

De Nieuwsrubriek leent zich goed voor klassikale behandeling van actualiteiten. U kunt de nieuwstest bijvoorbeeld met de klas invullen of de poll van de week gebruiken voor een klassendiscussie over een actueel onderwerp.

Burgerschapseisen in Kies 2

In Kies 2 komen alle eisen aan bod waaraan studenten op het gebied van burgerschap moeten voldoen. Achter in het leerwerkboek vindt u hiervan een overzicht (**Overzicht leerdoelen**).

Hieronder vindt u meer informatie over de verschillende eisen aan burgerschap en hoe deze in de methode zijn verwerkt.

Dimensies

In het ‘Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB’ staan de eisen beschreven waaraan mbo-opleidingen moeten voldoen op het gebied van burgerschap. Deze zijn verdeeld over vier dimensies die, ongeacht het niveau van de opleiding, in het onderwijsprogramma aan bod moeten komen:

- de politiek-juridische dimensie
- de economische dimensie
- de sociaal-maatschappelijke dimensie
- de dimensie vitaal burgerschap

In Kies 2 komen de vier dimensies geïntegreerd aan bod. Elk thema en elke les sluit aan op een van de dimensies: achterin het boek vindt u hiervan een overzicht. Door alle thema’s door te werken en actief deel te nemen aan de lessen, voldoen studenten aan de inhoudelijke eisen die aan burgerschap worden gesteld.

Hieronder vindt u een beschrijving van de eisen per dimensie zoals deze in het Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB zijn opgenomen. Daarbij wordt steeds vermeld hoe deze eisen in Kies 2 terugkomen.

De politiek-juridische dimensie

De politiek-juridische dimensie betreft de bereidheid en het vermogen om deel te nemen aan politieke besluitvorming.

Hierbij gaat het om de participatie in formele zin (stemmen bij officiële verkiezingen) en meer (inter)actieve vormen van betrokkenheid bij besluitvorming op verschillende politieke niveaus (Europees, landelijk, regionaal, gemeentelijk, buurt). Maar ook om actuele, meer op issues gerichte vormen van politieke participatie, zoals duurzaamheid, veiligheid, internationalisering, ondernemerschap, interculturaliteit en levensbeschouwing.

Deze aspecten komen met name terug in:

- Thema 1 (rechten, plichten, regels en wetten)
- Thema 3 (democratie, politiek, bestuur en verkiezingen)
- Thema 5 (rechtspraak en veiligheid)
- Thema 6 (politieke invloed van en via media).

De economische dimensie

De economische dimensie is in twee deelgebieden uitgesplitst en heeft betrekking op:

- de bereidheid en het vermogen om een bijdrage te leveren aan het arbeidsproces en aan de arbeidsgemeenschap waar men deel van uitmaakt;
- de bereidheid en het vermogen om op adequate en verantwoorde wijze als consument deel te nemen aan de maatschappij.

Hierbij gaat het om het adequaat functioneren op de arbeidsmarkt en binnen een bedrijf en om het verantwoord handelen op de consumptiemarkt.

Deze aspecten komen met name terug in:

- Thema 4 (functioneren op de arbeidsmarkt en als werknemer)
- Thema 7 (kritisch consumeren)

De sociaal-maatschappelijke dimensie

De sociaal-maatschappelijke dimensie heeft betrekking op de bereidheid en het vermogen om deel uit te maken van de gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan te leveren.

Het gaat hier om het adequaat functioneren in de eigen woon- en leefomgeving, in zorgsituaties en in de school; om de acceptatie van verschillen en culturele verscheidenheid.

Deze aspecten komen met name terug in:

- Thema 1 (vrijheid en identiteit)
- Thema 2 (culturele verscheidenheid en diversiteit)
- Thema 5 (agressief en crimineel gedrag)
- Thema 6 (de rol van media in de samenleving en eigen gedrag op sociale media)

De dimensie vitaal burgerschap

De dimensie vitaal burgerschap heeft betrekking op de bereidheid en het vermogen om te reflecteren op de eigen leefstijl en zorg te dragen voor de eigen vitaliteit als burger en werknemer.

Hierbij gaat het om de zorg voor de eigen vitaliteit en fitheid. Daarbij is een belangrijke taak om de juiste afstemming te vinden tussen werken, zorgen (voor jezelf en voor anderen), leren en ontspannen.

Deze aspecten komen met name terug in:

- Thema 4 (gezond werken)
- Thema 8 (leefstijl, gezondheid en seksualiteit)

Kritische denkvaardigheden

In de wet is ook opgenomen dat burgerschapsonderwijs in het mbo moet bijdragen aan de ontwikkeling van kritische denkvaardigheden. Door kritisch te leren denken, worden studenten weerbaarder in de samenleving, op de arbeidsmarkt en als beroepsbeoefenaar.

In het Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen (EKB) worden drie aspecten van kritisch denken benoemd:

- Informatie(bronnen) op waarde weten te schatten, daarbij het onderscheid kunnen maken tussen argumenten, beweringen, feiten en aannames.
- Het perspectief van een ander kunnen innemen.
- Kunnen nadenken over hoe eigen opvattingen, beslissingen en handelingen tot stand komen.

In Kies 2 is de ontwikkeling van kritische denkvaardigheden in de thema's verweven.

Regelmatig zoeken studenten betrouwbare informatie, nemen ze een ander perspectief in aan de hand van een casus en gaan ze na waarop ze hun ideeën en keuzes baseren.

Achter in het boek staat per les aangegeven welke aspecten in die les aan bod komen.

Hieronder vindt u een aantal tips bij elk van de drie aspecten om deze extra aandacht te geven in de les.

Informatie(bronnen) op waarde schatten

Deze vaardigheid komt expliciet aan bod in Thema 6 Media, met name in Les 4. Daarin oefenen studenten met het herkennen van desinformatie en denken ze na over wat informatie betrouwbaar maakt.

In veel opdrachten in het leerwerkboek worden studenten gevraagd om informatie op internet op te zoeken. Daarbij kunt u studenten aanleren om kritisch te zijn op de bronnen die ze gebruiken. U kunt ze bijvoorbeeld vragen:

- waarom iets wel of geen betrouwbare bron is;
- hoe je erachter kunt komen of informatie betrouwbaar is;
- waarom het verstandig is om de bron van informatie te controleren.

U kunt ook de Nieuwsrubriek inzetten om aandacht te besteden aan deze vaardigheid.

Door de nieuwstest te maken komen studenten in aanraking met allerlei verschillende media en informatiebronnen. In de nieuwslessen moeten studenten vaak zelf op zoek naar informatie. Ook is er een nieuwsles over nepnieuws beschikbaar.

Het perspectief van een ander innemen

Deze kritische denkvaardigheid kunt u op allerlei manieren oefenen. De student moet worden uitgedaagd om situaties van verschillende kanten te bekijken.

Een klassengesprek is een goede manier om deze vaardigheid te trainen, omdat studenten in een klassengesprek worden geconfronteerd met opvattingen van anderen en daarover kunnen nadenken. U kunt tijdens het gesprek studenten vragen stellen om hun bewust te maken van andere perspectieven, zoals:

- Begrijp je dat iemand anders hier anders over denkt?
- Waarom denk je dat iemand anders hier een andere mening over heeft?

U kunt ook de educatieve game Female Superheroes inzetten om aandacht te besteden aan deze vaardigheid. Daarin nemen de studenten (letterlijk) een ander perspectief in en maken ze kennis met een omgeving en cultuur die verschilt van de Nederlandse.

Nadenken over eigen opvattingen, beslissingen en handelingen

Om deze vaardigheid te ontwikkelen, moeten studenten bedenken *waarom* ze iets vinden, in plaats van *wat* ze vinden. U kunt de volgende vragen stellen om hen hiertoe aan te zetten:

- Heb je al eens eerder nagedacht over dit onderwerp?
- Denk je dat je nu dezelfde mening hebt over een onderwerp als vijf jaar geleden? Waarom wel of niet?
- Wie beïnvloeden jou in je keuzes op dit gebied of je mening over dit onderwerp?

Toetsing

Kies 2 biedt verschillende manieren om aan te tonen dat studenten aan de eisen op het gebied van burgerschap voldoen. Hieronder volgt een overzicht.

Keuzeopdrachten

Elk thema sluit af met een aantal keuzeopdrachten. Door één van deze opdrachten te maken laten studenten zien dat ze aan hun inspanningsverplichting voor burgerschap voldoen: ze hebben zich ontwikkeld op het gebied van de dimensies en kritische denkvaardigheden.

Thematoetsen (pdf)

Bij elk thema is een toets beschikbaar in pdf-vorm. Toetsen kunt u downloaden van Studiemeter. In de toetsen wordt de stof uit het thema gevraagd. Als studenten al de thematoetsen voldoende maken, beheersen zij de kenniselementen die in de wettelijke eisen voor burgerschap zijn uitgewerkt.

Online toetsen

In Kies Online is per thema een meerkeuzetoets beschikbaar. Ook in deze toetsen wordt de stof uit het thema gevraagd; ze gelden zodoende als alternatief voor de thematoetsen in pdf-vorm.

Methodiek en didactische uitgangspunten

In dit hoofdstuk vindt u meer informatie over de methodiek en didactische uitgangspunten van Kies 2.

Interactie

Interactie tussen studenten vormt een rode draad in het leerwerkboek. Studenten werken met elkaar samen, geven elkaar tips en feedback, en gaan met elkaar in discussie.

Interactie stelt studenten in staat om van elkaar te leren, en zorgt ervoor dat studenten met verschillende meningen en perspectieven in aanraking komen. Bovendien trainen ze burgerschapscompetenties zoals meningsvorming, discussiëren en respectvol met anderen omgaan.

Om interactie te bevorderen bevat Kies 2 veel samenwerkingsopdrachten, te herkennen aan de iconen in de opdrachtkop. Er zijn zowel samenwerkingsopdrachten in duo's als in viertallen.

In verschillende keuzeopdrachten is ook *peerfeedback* verwerkt. Dat betekent dat studenten elkaar feedback geven op hun werk. Hierdoor bedenken studenten zelf waar een opdracht aan moet voldoen en krijgen ze meer inzicht in hun leerproces. Studenten geven elkaar bijvoorbeeld feedback op de kladversie van een column, artikel of flyer. Dit doen ze aan de hand van feedbackformulieren die in de opdrachten zijn opgenomen.

Klassikaal onderwijs

Kies 2 is bedoeld voor klassikaal onderwijs. De docent kan bijvoorbeeld de theorie klassikaal bespreken, en uitleg geven bij de opdrachten. Veel opdrachten worden ook (deels) met de klas gemaakt. Deze herkent u aan het icoon voor een klassikale opdracht.

Het klassengesprek wordt veelvuldig ingezet als werkform. Het voeren van een klassengesprek bevordert de interactie tussen studenten en zorgt ervoor dat studenten in aanraking komen met elkaar's perspectief of mening.

Reflectie

Reflectie is een belangrijk onderdeel van het leerproces met Kies 2. Door studenten te laten nadenken over wat ze geleerd hebben en hoe ze dat hebben ondervonden, blijft de stof beter hangen en kunnen ze lering trekken uit gemaakte fouten.

In veel opdrachten is een reflectiemoment verwerkt, bijvoorbeeld door studenten te vragen om te reflecteren op een klassengesprek. Ook kunnen de leerdoelkaders aan het begin van elke les worden gebruikt om te reflecteren. U bespreekt dan bijvoorbeeld aan het begin van de les de leerdoelen van de vorige les. Studenten staan dan even stil bij hetgeen ze in de vorige les hebben geleerd.

In de keuzeopdrachten is reflectie als vast onderdeel opgenomen (terugkijken). Om ervoor te zorgen dat studenten dit serieus nemen en er goed over nadenken is het verstandig om het belang van reflecteren van te voren te benoemen.

Algemene lessuggesties en tips

In dit hoofdstuk vindt u een aantal algemene lessuggesties en tips bij het werken met de methode. Specifieke tips bij elk van de thema's vindt u in de hoofdstukken die hierop volgen. In het laatste hoofdstuk vindt u tips bij de filmserie *Leven en Laten Leven*.

Actualiteiten gebruiken

U kunt nieuws en actualiteiten gebruiken om de burgerschapslessen te verlevendigen. De actualiteit geeft betekenis aan burgerschapsthema's en helpt studenten om zich ermee te identificeren. Zeker wanneer het abstracte onderwerpen betreft als democratie, politiek of rechtspraak.

Door actualiteiten in de klas te bespreken en studenten aan te sporen het nieuws te volgen, zijn studenten meer betrokken bij burgerschapsonderwijs en hebben ze meer kennis van en inzicht in maatschappelijke kwesties. Bovendien oefenen ze op die manier met het beoordelen van informatie in de media.

De Nieuwsrubriek

De Nieuwsrubriek is zeer geschikt om actualiteiten in de klas te behandelen. Als docent heeft u via Studiemeter gratis toegang tot de Nieuwsrubriek. Studenten hebben toegang tot de Nieuwsrubriek als zij een licentie hebben voor Kies Online of een aparte (goedkopere) licentie voor de Nieuwsrubriek zelf.

De Nieuwsrubriek is op verschillende manieren in te zetten in de les:

- U kunt studenten (met een licentie) de nieuwstest en poll zelfstandig thuis invullen en deze nabespreken in de klas. Zo zijn studenten beter op de hoogte van het nieuws en verdiepen ze zich in actuele kwesties. De nieuwstest is niet bedoeld als toets, maar u kunt het maken van de nieuwstest wel voorwaardelijk stellen voor het voldoen aan de inspanningsverplichting van studenten.
- U kunt de nieuwstest of poll klassikaal maken in de les, bijvoorbeeld als weekopening. U kunt dan extra vragen stellen bij de onderwerpen uit de nieuwstest of een klassendiscussie voeren over de stelling of vraag uit de poll.
- U kunt de nieuwslessen inzetten om een themales te geven over een onderwerp dat aansluit op de actualiteit. De nieuwslessen helpen studenten om ingewikkelde thema's zoals racisme in Nederland, nepnieuws of klimaatverandering beter te begrijpen en er genuanceerder over te denken.

Overige tips

Naast de Nieuwsrubriek kunt u natuurlijk ook allerlei andere hulpmiddelen inzetten om actualiteiten in de klas te behandelen.

De volgende nieuwsmedia sluiten aan op de belevingswereld van mbo-studenten:

- NOS op 3: een speciaal kanaal van de NOS gericht op jongeren.
- Metronieuws: de gratis krant voor ov-reizigers.
- Regionale kranten en omroepen: zij brengen vaak nieuws dat directer relateert aan de leefwereld van de studenten.

Om studenten te stimuleren het nieuws te volgen kunt u een huiswerkopdracht meegeven, bijvoorbeeld studenten te vragen een artikel of column mee te nemen naar de les en daar kort iets over te vertellen.

Klassenmanagement

Kies 2 biedt veel samenwerkings- en klassikale opdrachten. Dit zorgt voor veel afwisseling in de les en levert veel interactie tussen studenten op, maar brengt ook praktische uitdagingen met zich mee: studenten vinden samenwerken soms lastig en het vraagt veel van de docent op het gebied van klassenmanagement.

Het helpt om samenwerkingsopdrachten goed voor te bereiden: maak bijvoorbeeld van tevoren al groepjes, of kondig aan het begin van de les al aan dat er een samenwerkingsopdracht aankomt. Bestudeer de lessen ook zelf goed, zodat u weet wanneer studenten moeten gaan samenwerken.

Om ervoor te zorgen dat een klassengesprek goed verloopt, is het verstandig om van te voren regels af te spreken met de klas. Voorbeelden van zulke regels zijn:

- steek je hand op voor je iets wil zeggen
- praat alleen als je de beurt hebt
- laat elkaar uitpraten
- behandel elkaar met respect

U kunt er ook voor kiezen om samen met de klas afspraken te maken over het voeren van een klassengesprek. Op die manier zijn studenten meer betrokken en zullen zij de regels mogelijkerwijs ook meer respecteren.

Om ervoor te zorgen dat alle studenten deelnemen aan het klassengesprek, kunt u studenten 'at random' om hun mening vragen. Bijvoorbeeld door alle namen op een papiertje te schrijven en steeds blind een papiertje te trekken. Dan weet iedere student dat hij of zij een beurt kan krijgen en moeten alle studenten actief meedoen.

Heftige onderwerpen

Als docent burgerschap heeft u de taak om maatschappelijke dilemma's te duiden en studenten te laten nadenken over hun eigen vooroordelen. Maar het kan erg lastig zijn om bepaalde onderwerpen te behandelen, zeker wanneer deze een emotionele lading hebben. Denk bijvoorbeeld aan thema's als discriminatie, terrorisme of homoseksualiteit.

Om heftige onderwerpen bespreekbaar te maken en tegelijkertijd te voorkomen dat emoties te hoog oplopen, kunt u de volgende tips gebruiken:

- Spreek van tevoren met de klas af waar de grenzen van het debat liggen. Benoem bijvoorbeeld explicet dat discrimineren en schelden niet toegestaan zijn. Wees duidelijk en kap studenten af als zij de grenzen overschrijden.
- Oefen eerst met discussiëren over niet-beladen onderwerpen. Studenten kunnen dan eerst oefenen met naar elkaar luisteren en zich respectvol uitdrukken, voordat het beladen onderwerp wordt aangesneden.
- Hanteer het LSD-principe: luisteren, samenvatten en doorvragen. Luister goed naar wat een student vindt, ook al is het een heftige of emotionele reactie, vat die samen en vraag door. De student voelt zich dan serieus genomen, maar ziet ook eerder in wat de consequenties van zijn of haar mening zijn.
- Nodig een gastspreker uit om over een beladen onderwerp te spreken. Bijvoorbeeld een vluchteling of iemand die betrokken is bij een moskee, kerk of synagoge. Kennismaken met een ander perspectief kan de ogen van studenten openen.

Lessuggesties thema 1

Overzicht

Dit thema gaat over in vrijheid leven en keuzes maken.

De lessen

- Les 1 gaat over vrijheid en wat dat betekent.
- Les 2 gaat over rechten (en plichten) die je hebt in een vrij land.
- Les 3 gaat over identiteit en hoe die gevormd wordt.
- Les 4 gaat over waarden en normen.
- Les 5 gaat over regels en wetten.

De keuzeopdrachten

- In keuzeopdracht 1 houden studenten een week lang in een **logboek** informatie bij over de keuzes die ze die week hebben gemaakt.
- In keuzeopdracht 2 schrijven studenten een **column** die met beleidings, regels of respect te maken heeft. Een deel van de opdracht maken ze met een klasgenoot.
- In keuzeopdracht 3 maken studenten een **filmpje** over een aantal grondrechten. Deze opdracht maken ze met een klasgenoot.

Algemene tips

Herinneringscentrum Kamp Westerbork

Bezoek met de studenten het Herinneringscentrum [Kamp Westerbork](#) of nodig een gastspreker uit in de klas.

Amnesty International

- Nodig iemand van Amnesty International uit voor een gastles. De gastles kan bijvoorbeeld gaan over mensenrechten of kinderrechten.
- Speel het door Amnesty ontwikkelde spel *Martelen is geen spel* of maak gebruik van lesmateriaal over vooroordelen en stereotypen van Amnesty International.
Meer informatie over de mogelijkheden vind je via de link: [Amnesty op school](#).

Filmtips

- *Selma* (2014) is een film over Martin Luther King, de drie protestmarsen in Alabama in 1965 voor gelijk stemrecht van blank en zwart en de rechten van de Afro-Amerikaanse bevolking. De film maakt duidelijk dat ongelijkheid tussen mensen vrijheid in de weg staat.
- *Hoe duur was de suiker* (2013) speelt zich af in achttiende-eeuws Suriname en gaat over twee jonge vrouwen die samen opgroeien op een suikerplantage.
- *12 Years a Slave* (2013) vertelt het verhaal van een ontwikkelde zwarte man die wordt ontvoerd en verkocht als slaaf. Het verhaal speelt zich af in Amerika in de negentiende eeuw.
- *Tula: The Revolt* (2013) gaat over de leider van de grootste slavenopstand op het eiland Curaçao in 1795.
- Via [Movies that Matter](#) kun je ondersteunend lesmateriaal vinden bij een aantal films (zoals *12 Years a slave*).

Bevrijdingsdag

- Het Comité 4 en 5 mei heeft een [digitale leeromgeving](#) gemaakt voor mbo'ers. Onderwerpen die aan de orde komen zijn vrijheid en keuzes maken, identiteit, verantwoordelijkheid, herdenken, vieren en de toekomst.
- Maak gebruik van 4FREE, een [magazine](#) voor en door mbo-studenten. De studenten kunnen een aantal artikelen online bekijken, maar je kunt het magazine ook bestellen voor in de klas.
- Als er op 4 mei nog geen jongerenherdenking plaatsvindt in je gemeente kun je met je klas bespreken of en waarom er een jongerenherdenking zou moeten komen. Bedenk eventueel een actieplan en mail dat naar de redactie van de [nationale jongerenherdenking](#).

Tips bij het leerwerkboek

Startopdracht

Je kunt de startopdracht in interactieve, klassikale vorm aanbieden:

- 1 Bespreek klassikaal welke keuzes de studenten herkennen op de foto's.
- 2 Verzamel de keuzemogelijkheden zonder er een waardeoordeel aan te hangen en schrijf een aantal keuzes op het bord, bijvoorbeeld 'een sigaret/marihuana willen roken' of 'gaan stemmen'.
- 3 Vraag de studenten om links van het bord te gaan staan als ze die keuze wél willen maken en rechts als ze die keuze niet willen maken.
- 4 Vraag na elke keuze waarom studenten links of rechts van het bord zijn gaan staan.

Les 1

Filmpje Vrijheid van meningsuiting

- 1 Laat het filmpje [Vrijheid = alles zeggen wat je wilt](#) (3:18 minuten) zien in de klas. In dit filmpje staat de stelling *De vrijheid van meningsuiting houdt in dat je alles mag zeggen wat je wilt* centraal.
- 2 Vraag of de studenten die het met de stelling eens zijn links gaan zitten en de andere studenten rechts.
- 3 Laat de studenten uit deze groepen om en om een argument geven voor hun keuze.
- 4 Na elk argument mogen studenten van groep wisselen als ze van mening veranderd zijn.

Les 2

Kruiswoordpuzzel over grondrechten

Laat studenten in tweetallen een kruiswoordpuzzel over grondrechten maken. Deze kun je voorafgaand met een gratis puzzelmaker (zoals www.woordzoekers.org of www.puzzlemaker.com) zelf samenstellen en afdrukken. Om het voor de studenten gemakkelijker te maken kun je een lijst met de namen van de grondrechten toevoegen.

Klassengesprek botsende grondrechten

- 1 Schrijf drie voorbeelden op het bord van actuele situaties waarbij grondrechten botsen.
- 2 Verdeel de klas in tweetallen. Laat elk tweetal een voorbeeldsituatie uitzieken.
- 3 Geef de studenten de opdracht te discussiëren over de situatie. Daarbij verdedigen de studenten allebei een ander grondrecht.
- 4 Na vijf minuten discussiëren wisselen ze van grondrecht of van situatie.

Les 3

Invloeden

- 1 Verdeel het bord in vier vakken en schrijf de woorden ‘ouders/verzorgers’, ‘vrienden’, ‘collega’s’ en ‘media’ in de vakken.
- 2 Geef studenten de opdracht hetzelfde te doen met een A4tje.
- 3 Laat de studenten namen opschrijven van mensen of instanties die voor hen in de categorieën thuisoren. Geef eventueel voorbeelden van namen die in het vak ‘media’ kunnen thuisoren, zoals bepaalde kranten, tijdschriften, websites of YouTubers.
- 4 Stel bij elk vak de volgende vragen:
 - Hoe en wanneer hebben de mensen/instanties in dit vak invloed op je (gehad)?
 - Welke mensen/instanties hebben de meeste invloed op jou (gehad)?

De verantwoordelijke partij

Geef studenten een aantal voorbeelden van maatschappelijke problemen. Ze mogen, door punten te verdelen, aangeven hoeveel verantwoordelijkheid verschillende betrokkenen dragen voor dit probleem.

- 1 Verdeel de klas in groepjes.
- 2 Elk groepje krijgt een tabel waarin een aantal maatschappelijke problemen en per probleem twee betrokken partijen worden genoemd (hiervoor kun je bijgevoegde tabel gebruiken).
- 3 Het groepje bespreekt onderling bij welke partij de meeste verantwoordelijkheid ligt voor een bepaald probleem. Stimuleer de studenten om te bedenken op welke manier de partijen verantwoordelijk zijn.
- 4 De groepjes verdelen per probleem tien punten over de twee partijen. Zijn ze beiden volgens hen even verantwoordelijk, dan is de verdeling 5-5.
- 5 Bespreek na afloop klassikaal welke partij volgens hen de meeste verantwoordelijkheid heeft en waarom.

Probleem	Partij 1	pnt	Partij 2	pnt
overgewicht	degene die te dik is		voedselfabrikanten	
verslaving	de verslaafde		de overheid	
woninginbraak	degenen bij wie wordt ingebroken		de inbreker	
daklozen	de dakloze		de gemeente	
sexting	de persoon op de foto		de persoon die de foto verspreidt	
armoede	degene die arm is		de overheid	

Les 4

Discussiespel: normen en waarden

- 1 Studenten spelen het kaartspel [Spraakwater](#). Ze gaan in groepjes met elkaar in gesprek over alledaagse onderwerpen. De kaarten bestaan uit vragen (Waar ben je trots op?) of dilemma's (Eerlijk verliezen of valsspelend winnen?).
- 2 Bespreek daarna klassikaal of de kaartjes voor veel discussie onderling zorgden.
Je kunt de volgende vragen stellen:
 - Was er verschil tussen de normen en waarden binnen een groepje?
 - Hoe zou het zijn als iedereen dezelfde normen en waarden had?

Klassenwaarden

- 1 Vraag aan de klas welke waarden de studenten belangrijk vinden voor een goede sfeer in de klas.
- 2 Geef elke student twee papiertjes en laat hen op elk papiertje een waarde opschrijven.
- 3 Inventariseer welke waarden zijn genoemd en hoe vaak. Maak een klassen-top 3 van waarden.
Je kunt de studenten hun twee waarden ook via [Mentimeter](#) laten invoeren. Je krijgt dan via een scherm alle genoemde waarden te zien, waarbij de grootst afgebeeldte waarden het vaakst zijn genoemd.

Les 5

Regelcarrousel

- 1 Maak verschillende vellen met verbodsborden erop. Bijvoorbeeld borden voor een rookverbod, hondenverbod, fietsverbod, fotografieverbod, tractorverbod, parkeerverbod.
- 2 Verdeel de klas in groepjes en geef elk groepje één vel papier.
- 3 Schrijf een vraag op het bord en laat de groepjes binnen een bepaalde tijd een kort antwoord formuleren op het vel papier.
- 4 In de volgende ronde schuiven de vellen papier een groepje door. Dat groepje beantwoordt de tweede vraag die je op het bord schrijft.
- 5 Herhaal dit totdat je alle vragen hebt gesteld. Voorbeelden van vragen zijn:
 - Wat mag niet volgens dit bord?
 - Voor welke groep mensen is dit bord bedoeld?
 - Waar zouden jullie dit bord willen neerzetten?
 - Vinden jullie het overdreven of goed dat dit bord bestaat en waarom?
 - Wat kan er gebeuren als je je niet houdt aan de regel op dit bord?
 - Hebben jullie liever te veel of te weinig van dit soort borden?

Lessuggesties thema 2

Overzicht

Dit thema gaat over hoe we met elkaar samenleven in de maatschappij.

De lessen

- Les 1 gaat over tolerantie en asociaal gedrag.
- Les 2 gaat over cultuur, religie en tradities.
- Les 3 gaat over de multiculturele samenleving.
- Les 4 gaat over cultuurverschillen en integratie.
- Les 5 gaat over vooroordelen en discriminatie.

De keuzeopdrachten

- In keuzeopdracht 1 werken studenten een **artikel** uit over de cultuur van iemand die ze hebben geïnterviewd. Een klasgenoot geeft feedback.
- In keuzeopdracht 2 maken studenten een **spotje** tegen racisme. Een deel van de opdracht maken ze met een klasgenoot.
- In keuzeopdracht 3 maken studenten een **fotoreportage** over de multiculturele samenleving.
- In keuzeopdracht 4 maken studenten een **filmpje** over Nederland voor nieuwkomers. Deze opdracht maken ze met een klasgenoot.

Algemene tips

Nieuwsles Vluchtelingen

Geef de nieuwsles over vluchtelingen. Je vindt deze op Studiemeter.nl onder Links & Downloads in de Nieuwsrubriek.

Bezoek gebedshuis

Bezoek met de studenten een moskee, kerk en synagoge. Maak hiervoor afspraken met de voorganger van het gebedshuis en verbind er een korte verwerkingsopdracht aan, bijvoorbeeld een verslag. Laat de studenten van tevoren in tweetallen een klein aantal vragen voorbereiden om aan de voorganger of de persoon die de rondleiding geeft te stellen.

Excusie: Humanity House

Breng met de klas een bezoek aan het [Humanity House - MBO](#) te Den Haag. Het Humanity House biedt verschillende lesprogramma's aan rondom de thema's vluchtelingen, noodhulp, vrede en veiligheid. De studenten maken bijvoorbeeld een reis waarbij ze in de huid kruipen van een vluchteling en ervaren hoe het is om te moeten overleven in een gebied waar een conflict heerst of een ramp heeft plaatsgevonden. Aan dit bezoek zijn kosten verbonden.

Gastles Anne Frank Stichting

Nodig iemand van de Anne Frank Stichting uit voor een [mbo-workshop op school](#). In de workshop staan studenten stil bij vooroordelen en discriminatie aan de hand van voorbeelden van vroeger en nu. Aan deze gastles zijn kosten verbonden.

Verhaal van een vluchteling

Nodig een vluchteling uit in de klas, bijvoorbeeld via PAX. [Verhaal van een vluchteling](#) van PAX is een educatief pakket voor jongeren in het voortgezet onderwijs en mbo. Het volledige pakket bestaat uit meerdere onderdelen, waaronder een serious game, een bezoek van een vluchteling aan de klas en aanvullend lesmateriaal.

Gastdocent COC

Nodig een [voorlichter van het COC](#) in de klas uit. De nadruk ligt op het bespreekbaar maken van en omgaan met de onderwerpen seksuele diversiteit en genderidentiteit in het beroepsveld.

Tips bij het leerwerkboek

Startopdracht

Foto's over Nederland

Bekijk klassikaal foto's van Nederland, bijvoorbeeld de foto's op deze [website over toerisme in Nederland](#) of maak zelf een collage aan foto's. Bespreek met de studenten of zij de dingen die ze op de foto's zien typisch Nederlands vinden.

Les 1

Opdracht 1: Samenleven

Behandel opdracht 1 klassikaal voor een klassenresultaat.

- 1 Lees de vragen op.
- 2 Inventariseer per vraag het aantal studenten dat bevestigend en ontkennend antwoordt.
- 3 Bij een opvallend hoog of laag aantal opgestoken handen bij een vraag kun je de klas om een verklaring vragen.
- 4 Vervolgens kun je opdracht 1b en 1c individueel laten beantwoorden.

Filmfragment: Asociaal gedrag

- 1 Laat de studenten een filmpje zien uit de SIRE-campagne '[onbewust asociaal gedrag](#)' of [#doeslief](#) (scroll door naar Televisie-campagne).
- 2 Je kunt aansluitend de volgende vragen stellen:
 - Welk gedrag uit de filmpjes vind je asociaal en waarom?
 - Ben je zelf weleens asociaal behandeld en hoe reageerde je toen?
 - Gedraag jij je wel eens (onbewust) asociaal?

Discussie-opdracht: Asociaal gedrag

- 1 Schrijf de volgende vijf situaties op het bord:
Een bierflesje op het fietspad kapot gooien.
Eten weggooien.
Op een feestje een grap maken ten koste van een vriend.
De scheidsrechter uitschelden tijdens een wedstrijd.
Whatsappen tijdens de les.
- 2 Vraag de studenten om de beurt of ze het gedrag asociaal vinden of niet en waarom.
- 3 Vragen die je aansluitend kunt stellen:
 - Zeg jij er iets van als iemand zich asociaal gedraagt?
 - Wat zou jij doen als iemand tegen jou zegt dat je asociaal gedraagt?

Meer en minder asociaal gedrag

- 1 Noem een voorbeeld van gedrag dat een klein beetje asociaal is, zoals je pizzadoos in de kliks van de buren gooien als je eigen kliks vol is.
- 2 Laat een student een voorbeeld verzinnen van gedrag dat hij net iets asocialer vindt.
Vraag aan de student waarom dat net iets asocialer zou zijn dan het vorige voorbeeld.
- 3 Laat een andere student een volgend, weer iets asocialer voorbeeld verzinnen.
- 4 De laatste student die aan de beurt is moet het meest asociale gedrag noemen dat hij kan verzinnen.
Gaandeweg komen de studenten er achter dat iedereen een andere mening heeft over asociaal gedrag.

Les 2**Je eigen cultuur**

- 1 Geef studenten de opdracht om vijf culturen op te schrijven die ze bij zichzelf vinden passen.
- 2 Laat studenten hun blaadjes uitwisselen en een aantal vragen voorbereiden over de culturen die op het blaadje van hun medestudent staan.
- 3 De studenten beantwoorden mondeling of schriftelijk elkaars vragen.

Presentatie Kenmerken religie

- 1 Laat de studenten als alternatief voor opdracht 2 een religie kiezen en vervolgens op zoek gaan naar drie kenmerken van deze religie die ze mooi, bijzonder of goed vinden.
- 2 Laat hen in een presentatie uitleggen wat ze hier zo mooi, bijzonder of goed aan vinden.

Cultuur in een tijdscapsule

- 1 Geef de studenten de opdracht om één verschil te zoeken in de Nederlandse cultuur van nu en de Nederlandse cultuur van honderd jaar geleden.
- 2 Laat de studenten vervolgens een tijdscapsule maken waarin ze over dit verschil vertellen aan mensen die over honderd jaar leven. Dat kan in de vorm van een brief, een filmpje of een fotoserie.

Quiz Religies

Doe een quiz met basisvragen over religies. Deze kun je voorbereiden via [mentimeter.com](https://www.mentimeter.com), maar het kan ook in een powerpointpresentatie.

Voorbeelden van basisvragen zijn:

- Hoe heet het gebedshuis van joden?
- Waarin staan de verhalen van christenen opgeschreven?
- Hoe heet de periode waarin moslims moeten vasten?
- Bij welk geloof hoort het Suikerfeest?
- Bij welk geloof hoort de kerk?
- Welke groep gelovigen gaat naar een tempel?
- Wie is de imam?

Les 3

Opdracht 1: Achtergrond

- 1 Maak van opdracht 1a en 1b een klassikale opdracht. Laat op een wereldkaart zien in welke landen de betreffende culturen vooral voorkomen.
- 2 Je kunt de volgende vragen stellen:
 - Is iemand bekend met het land waar de cultuur vandaan komt?
 - Welke andere kenmerken horen nog meer bij die cultuur?

Uitlegfilmpje: Immigratiebeleid

Bekijk klassikaal het uitlegfilmpje over het Immigratiebeleid in Nederland op Studiemeter.nl onder [Links & Downloads](#).

Les 4

Top 3 Integreren

- 1 Laat elke student een top 3 van dingen opschrijven die je moet weten of kunnen als je nieuw bent in Nederland.
- 2 Inventariseer de antwoorden in de klas op het bord.
- 3 Voer een gesprek met de klas over het belang van de genoemde top 3. Zouden ze zelf als nieuwkomer aan deze top 3 kunnen voldoen?
- 4 Laat de studenten nu een top 3 van dingen opschrijven die nieuwkomers juist niet hoeven te veranderen of leren. Waarom is het belangrijk dat ze deze dingen mogen ‘behouden’?

Opdracht 3: Feestdagen en vieringen

Vraag welke feestdagen de studenten vieren en onderzoek of ze de betekenis van die dagen, zoals Kerst, Pasen, het Suikerfeest en Diwali, kennen. Geef zo nodig een korte uitleg hiervan. Laat de studenten uitleggen welke betekenis de feestdagen die ze vieren voor hen hebben.

Les 5

Eigen ervaringen gedeeld

- 1 Studenten schrijven anoniem op een briefje een eigen ervaring met discriminatie op.
- 2 Lees de ervaringen voor in de klas en bespreek met de studenten of en waarom er sprake is van discriminatie. Welk vooroordeel zou aan de basis van de discriminatie liggen?

Opdracht 2: Onderzoek een rap

Dit is een aanvulling op opdracht 2. Laat studenten in groepjes een songtekst zoeken die beledigende, hatelijke of discriminerende teksten bevat. Laat hen de volgende vragen beantwoorden:

- Welke groep of groepen worden gekwetst?
- Vinden jullie de tekst acceptabel of niet? Waarom?

De Lombroso-test

- 1 Laat studenten de [Lombroso-test](#) maken. Ze moeten bij achttien foto's beoordelen of de persoon een schrijver of misdadiger was.
- 2 Vraag de studenten welke conclusie ze kunnen trekken na het maken van de test.
- 3 Bespreek met de studenten op basis van welke vooroordelen zij hun keuzes maakten. Kiezen ze bijvoorbeeld per definitie voor 'schrijver' als er een vrouw op de foto staat?

Lessuggesties thema 3

Overzicht

Dit thema gaat over politiek, democratie en inspraak.

De lessen

- Les 1 gaat over democratie, inspraak en dictatuur.
- Les 2 gaat over politieke partijen.
- Les 3 gaat over verkiezingen en stemmen.
- Les 4 gaat over het bestuur van Nederland.
- Les 5 gaat over de EU en Europese regels.

De keuzeopdrachten

- In keuzeopdracht 1 werken studenten een **petitie** uit. Een klasgenoot geeft feedback.
- In keuzeopdracht 2 zetten studenten een **verkiezingscampagne** op voor een zelfbedachte politieke partij. Deze opdracht maken studenten in groepjes van vier.
- In keuzeopdracht 3 schrijven studenten een **artikel** over stemmen. Een klasgenoot geeft feedback.
- In keuzeopdracht 4 doen studenten een **voorstel** voor een Europese wet. Deze opdracht maken ze met een klasgenoot.

Algemene tips

Scholierenverkiezingen

Organiseer je eigen scholierenverkiezingen. Via de website [scholierenverkiezingen](#) (tabblad 'Eigen Verkiezingen') wordt stap voor stap toegewerkt naar de verkiezingen en vervolgens de coalitievorming van zelfbedachte politieke partijen. Elke stap wordt toegelicht met een kort filmpje van ProDemos.

Politiek Taboe

Speel Politiek Taboe om de studenten te helpen moeilijke begrippen uit dit thema te leren kennen.

- 1 Maak kaartjes met de begrippen (zoals Europese Unie, gemeenteverkiezingen, dictatuur) en vorm vier stapeltjes.
 - 2 Verdeel de klas in vier teams.
 - 3 De eerste student uit ieder team pakt een kaartje en probeert het begrip op dat kaartje te omschrijven zonder (woorden uit) het begrip te noemen. De medestudenten moeten het begrip raden.
 - 4 Zodra het geraden is, is de volgende student uit het team aan de beurt.
- Zet een tijdsklok: het team dat binnen tien minuten de meeste kaartjes weet te raden, wint.

Politiek Galgje

Speel Politiek Galgje om de studenten te helpen de begrippen te memoreren.

- 1 Zet voor elke letter van een begrip streepjes op het bord.
- 2 De studenten mogen om de beurt een letter opnoemen. Als de letter voorkomt in het begrip, schrijft u die op het bord. Zo niet tekent u per foute gok een deel van een poppetje aan een galg.
- 3 De student die het woord raadt én de juiste uitleg ervan kan geven, wint.

Excusie: Binnenhof

Bezoek met je klas het Binnenhof in Den Haag. [ProDemos voor het mbo](#) heeft voor het MBO een gratis programma ontwikkeld dat aansluit bij de kwalificatie-eisen van het mbo voor Loopbaan en Burgerschap.

Gastles: ProDemos

Vraag een gastles aan van [ProDemos voor het mbo](#). De onderwerpen van de aangeboden gastlessen zijn onder andere de eigen invloed en politieke partijen.

Klassenbezoek@Gemeentehuis

Organiseer een bezoek aan het gemeentehuis. ProDemos biedt studenten een educatief programma in de raadzaal van je gemeente: [Klassenbezoek@Gemeentehuis](#). Studenten maken kennis met de lokale politiek door middel van actieve werkvormen, uitleg van lokale politiek en een ontmoeting met raadsleden.

Tips bij het leerwerkboek

Startopdracht

Burgerschapsplan

- 1 Laat de studenten een eigen plan bedenken.
- 2 Help hen op weg door wat voorbeelden te geven, zoals een plan om een wijk veiliger of aantrekkelijker te maken voor een bepaalde groep bewoners.
- 3 Elk groepje geeft een korte samenvatting van het idee aan de rest van de klas.
- 4 Daarna volgt een stemming over de plannen.

Les 1

Klassengesprek Democratie

Voer een klassengesprek over democratie.

Stel daarbij de volgende vragen.

- Nederland is een democratie. Waaraan merk je dat?
- Wat is er fijn aan het wonen in een democratie?
- Wat is er soms niet zo handig aan een democratie?

Vervolg opdracht 1: petitie

Laat de tweetallen manieren bedenken om ervoor te zorgen dat de petitie voldoende handtekeningen krijgt om hem te mogen toelichten in de gemeenteraad of Tweede Kamer.

Leven in een dictatuur

Doe deze opdracht na afloop van opdracht 3.

- 1 Noem een aantal rechten die vanzelfsprekend zijn in Nederland. Denk bijvoorbeeld aan de vrijheid om je mening te uiten, een politieke opvatting te hebben, je eigen partnerkeuze te maken en geloof te hebben, een opleiding te volgen en te wonen en werken waar je wilt.
- 2 Daarna bespreken de studenten in groepjes hoe hun leven eruit zou zien als ze in een strenge dictatuur zouden leven zonder deze rechten.
- 3 Vraag de groepjes vervolgens om de beurt om te vertellen hoe hun leven eruit zou zien.

Les 2

Campagnefilmpjes politieke partijen

Bekijk klassikaal een aantal campagnefilmpjes van landelijke politieke partijen. Zoek de filmpjes op door op ‘zendtijd politieke partijen’ + de naam van een politieke partij te googelen. Geef als kijkvraag mee: Wat is volgens jou de belangrijkste boodschap van deze politieke partij?

Opdracht 2: Standpunten

Laat studenten op internet argumenten zoeken vóór en tégen een bepaalde stelling uit opdracht 2. Kunnen ze begrip opbrengen voor beide kampen?

Les 3

Uitlegfilmpje: De Tweede Kamerverkiezingen

Bekijk klassikaal het uitlegfilmpje over de Tweede Kamerverkiezingen op Studiemeter.nl onder [Links & Downloads](#).

Samenstelling volksvertegenwoordiging

Analyseer met de klas de volksvertegenwoordiging van je gemeente of van Nederland.

- 1 Laat hen in groepjes de samenstelling van de volksvertegenwoordiging uitzoeken, bijvoorbeeld de man-vrouwverhouding, de verdeling over opleidingsniveau en leeftijd, en in hoeverre mensen van verschillende afkomst zijn vertegenwoordigd.
- 2 Bekijk klassikaal de resultaten.
Stel de volgende vragen aan de studenten om erachter te komen hoe belangrijk de studenten het vinden dat de volksvertegenwoordiging een afspiegeling is van het volk.
 - Is het belangrijk om evenveel mannen als vrouwen in de volksvertegenwoordiging te hebben?
 - Is het belangrijk om evenveel jonge als oude mensen in de volksvertegenwoordiging te hebben?
 - Is het belangrijk om mensen met verschillende culturele achtergronden in de volksvertegenwoordiging te hebben?

Les 4

Uitlegfilmpje (verdieping): De formatie

Bekijk klassikaal het uitlegfilmpje over de formatie op Studiemeter.nl onder [Links & Downloads](#).

Les 5

Juist-of-onjuist-spel

- 1 Laat de studenten op een papiertje een vinkje (juist) tekenen en op een ander papiertje een X (onjuist).
- 2 Doe dan telkens een bewering over de EU en tel tot drie.
- 3 Studenten houden bij 3 het papier met juist of onjuist omhoog.
- 4 Licht beweringen waarover veel onduidelijkheid is toe.

Voorbeelden van beweringen:

- Alle landen van de EU hebben dezelfde munt.
- Groot-Brittannië heeft het lidmaatschap van de EU opgezegd.
- Noorwegen en Zwitserland zijn geen lid van de EU.
- Op de vlag van de EU staat een kaart van Europa.
- Je mag in ieder EU-land wonen en werken.

Uitlegfilmpje: De Europese Unie

Bekijk klassikaal het uitlegfilmpje over de Europese Unie op Studiemeter.nl onder [Links & Downloads](#).

Lessuggesties thema 4

Overzicht

Dit thema gaat over verschillende aspecten van werk.

De lessen

- Les 1 gaat over soorten en functies van werk.
- Les 2 gaat over werk zoeken en solliciteren.
- Les 3 gaat over de arbeidsovereenkomst.
- Les 4 gaat over rechten en plichten van de werknemer.
- Les 5 gaat over problemen op het werk.

De keuzeopdrachten

- In keuzeopdracht 1 maken studenten een **filmpje** met sollicitatietips. Deze opdracht maken ze met een klasgenoot.
- In keuzeopdracht 2 houden studenten een **interview** met iemand over diens beroep.
- In keuzeopdracht 3 voeren studenten een **debat** over een stelling. Deze opdracht maken ze met een klasgenoot.

Algemene tips

Gastles door een vakbond

Boek een gastles via vakbond FNV. Hun gastlessen zijn afgestemd op mbo-studenten en gaan onder andere over het wegwijs maken op de arbeidsmarkt, solliciteren, onderhandelen en veilig werken. Via de link [Vakbond FNV](#) vind je meer informatie. Of boek een (gratis) workshop via CNV Vakmensen: [Bonderwijs](#).

Voorlichting Veilig en gezond werken

Doe het project [Lifeguards](#) van CNV Jongeren. Het doel ervan is om jongeren weerbaarder te maken op de arbeidsmarkt.

Gastspreker Vertrouwenspersoon / bedrijfsarts

Nodig de vertrouwenspersoon of bedrijfsarts van school of een bedrijf uit. Hij of zij kan vertellen over het soort vragen waarmee hij of zij te maken krijgt.

Tips bij het leerwerkboek

Startopdracht

Bijbaantjes

Laat studenten in groepjes hun ervaringen met bijbanen uitwisselen. Geef hen de opdracht een lijstje te maken met positieve en negatieve gevolgen van de bijbanen. Inventariseer dit klassikaal.

Les 1

Klasengesprek: mannenwerk en vrouwenwerk

Voer een klassengesprek over de rolverdeling tussen mannen en vrouwen.

Je kunt bijvoorbeeld de volgende vragen stellen:

- Zou je later huisvader/huismoeder willen worden? Zo ja, wat lijkt je hier leuk aan? Zo nee, waarom liever niet?
- Bestaat er volgens jullie een typisch mannenberoep? Waarom is dit een mannenberoep? Zou je als vrouw dit beroep kunnen of willen uitvoeren?
- Bestaat er volgens jullie een typisch vrouwenberoep? Waarom is dit een vrouwenberoep? Zou je als man dit beroep kunnen of willen uitvoeren?

Rollenspel: lastige werksituaties

Bedenk een aantal lastige werksituaties waar studenten in verzeild kunnen raken. Laat studenten in tweetallen oplossingen bedenken en de situaties naspelen.

Les 2

Vacature voor een droombaan

- 1 Laat de studenten een eigen vacature schrijven voor hun droombaan. In de vacature staat kort iets over het soort bedrijf, de functie met een beschrijving van de taken en de zaken waar je goed in moet zijn om die droombaan te vervullen.
- 2 Laat een paar studenten hun vacature voorlezen.

Solliciteren: do's & don'ts

- 1 Laat de studenten in een binnenkring en buitenkring zitten met de gezichten naar elkaar toe.
- 2 De persoon in de binnenkring schrijft een sollicitatietip op voor de persoon in de buitenkring en andersom.
- 3 Daarna schuift de binnenkring één stoel op en schrijven ze een tip op die de ander nog niet op het blaadje heeft staan.
- 4 Herhaal dit een aantal keer.
- 5 Vraag achteraf welke tip de studenten het meest waardevol vonden.

Les 3

Opdracht 1: Eigen contract

Vraag studenten om een eigen (verlopen) arbeidsovereenkomst/contract mee te brengen naar de les. Laat de studenten opdracht 1 maken met behulp van hun eigen arbeidsovereenkomst.

Zwart werk

Voer voorafgaand aan opdracht 3 een klassengesprek over de ‘voordelen’ en ‘nadelen’ van zwartwerken. Stel daarbij de vragen:

- Wat houdt zwartwerken in?
- Wie kent er iemand die wel eens zwartwerkt en wat doet die persoon dan? Waarom werkt hij of zij zwart, denk je?
- Wie loopt er risico bij zwart werk?

Les 4

Opdracht 1: Rechten en plichten

Stel voorafgaand aan opdracht 1 de volgende vragen aan de klas:

- Welke regels gelden er op jouw werk?
- Moet je speciale kleding dragen?
- Mag je een piercing dragen?
- Mag je altijd je telefoon bij je hebben?
- Mag je pauzeren wanneer je wilt?
- Met welke regel(s) ben je het eens en oneens en waarom?

Arbowet

- 1 Laat het filmpje [De Arbowet](#) zien. Daarin wordt deze wet in 25 seconden duidelijk uitgelegd.
- 2 Bespreek de volgende vraag klassikaal: Wat doet je werkgever om je werkplek veilig en gezond te houden?
- 3 Laat de studenten hierna individueel de online test [Veilige werkplek](#) doen.

Regels op de werkvloer

Laat de studenten vijf regels opstellen voor een fictief bedrijf. Wat vinden ze belangrijk? Wat willen ze juist graag vrij laten?

Bedenk een oplossing

- 1 Geef de studenten een (actuele of fictieve) casus waarbij werknemers ontevreden zijn over de arbeidsomstandigheden.
Voorbeelden:
 - Buschauffeurs vinden dat ze te weinig plas- of rookpauzes hebben.
 - Medewerkers in de zorg vinden dat ze te veel mensen moeten helpen in te weinig tijd.
 - Veel taxichauffeurs willen af van de nachtdiensten.
- 2 Schrijf drie oplossingen voor dit probleem op het bord of vraag de klas om oplossingen aan te dragen.
- 3 Geef alle studenten nu een post-it. Vraag hen deze op te hangen bij de oplossing die hen het beste lijkt, nadat ze er een argument voor hun keuze op hebben geschreven.

Staken

- 1 Laat de studenten in groepjes een lijstje opstellen met problemen die zich kunnen voordoen binnen het beroep waarvoor ze worden opgeleid.
- 2 Laat de studenten daarna discussiëren over de volgende vragen:
 - Wat zijn volgens jullie goede redenen om te gaan staken?
 - Binnen welke beroepen kan er volgens jullie niet gestaakt worden? Waarom niet?

Les 5

Opdracht 1: Presentatie beroepsziekten

Maak voorafgaand aan de les een lijst met beroepsziekten waaruit de studenten er een kunnen kiezen. Laat de studenten opdracht 1 in tweetallen uitwerken tot een korte presentatie.

Lessuggesties thema 5

Overzicht

Dit thema gaat over veiligheid, criminaliteit en rechtspraak.

De lessen

- Les 1 gaat over veiligheidsbeleving en veiligheidsmaatregelen.
- Les 2 gaat over geweld.
- Les 3 gaat over agressief gedrag.
- Les 4 gaat over criminaliteit en straf.
- Les 5 gaat over rechtspraak.

De keuzeopdrachten

- In keuzeopdracht 1 maken studenten een **strip- of fotoverhaal** over een crimineel. Een klasgenoot geeft feedback.
- In keuzeopdracht 2 maken studenten een **videoreportage** over veiligheidsmaatregelen. Deze opdracht maken ze met een klasgenoot.
- In keuzeopdracht 3 maken studenten een **werkstuk** over een maatschappelijk probleem dat met veiligheid te maken heeft. Deze opdracht maken ze met een klasgenoot.
- In keuzeopdracht 4 **interviewen** studenten iemand over veiligheid.

Algemeen

Gastles en rechtbankbezoek

ProDemos biedt scholen de mogelijkheid om een gratis gastles te boeken waarin de studenten met een gastdocent het bezoek aan een rechtbank voorbereiden. Vervolgens kan de klas een zitting van de politierechter bijwonen. Via de site [ProDemos voor het mbo](#) vind je meer informatie over het boeken van deze activiteit.

Gastles: ex-gevangene

Laat een gastspreker van [Stichting Waarheid](#) in de klas vertellen over zijn of haar ervaringen als crimineel en zijn of haar ervaringen in de gevangenis.

Filmsuggestie: Wij zitten vast

Bekijk (een deel van) een aflevering van het BNN-programma [Wij zitten vast](#) (40 minuten).

Stel de volgende vragen aan de studenten:

- Waar ligt volgens jou de grens tussen goed en fout gedrag?
- Hoe herken je een foute vriend?

Voorlichtingsles Bureau Halt

Organiseer een [voorlichtingsles](#) van Bureau Halt. Bureau Halt biedt een scala aan onderwerpen waar de voorlichtingen over kunnen gaan.

Tips bij het leerwerkboek

Startopdracht

Veiligheid

- 1 Geef de studenten een stapel kranten en de opdracht om alle nieuwsberichten uit te knippen die te maken hebben met veiligheid.
- 2 Laat hen drie stapeltjes maken: berichten die hen een gevoel van veiligheid geven, berichten die hen een gevoel van onveiligheid geven en berichten die hen helemaal niet raken. Elk stapeltje moet ten minste twee berichten bevatten.
- 3 Bespreek de stapeltjes van een aantal studenten in de klas.

Persoonlijke ervaring

Vraag studenten om hun persoonlijke ervaring met onveiligheid te delen met de klas.
(vraag d)

Les 1

Klassengesprek: Ontruimingsoefening

- 1 Bespreek klassikaal de regels bij een brand- of bommelding op school. Wat is het doel van een ontruimingsoefening?
- 2 Schrijf de volgende stelling op het bord en voer er een klassengesprek over:
Je bent tijdens de ontruiming verantwoordelijk voor je eigen veiligheid.

Experiment: Veiligheid versus privacy

Voorafgaand aan opdracht 2 kun je in de klas een experiment uitvoeren. Leg na afloop van het experiment uit dat het van de persoon afhangt of men meer belang hecht aan privacy of aan veiligheid.

- Experiment 1: Vertel de klas dat hun tassen zo gecontroleerd worden, in opdracht van het schoolbestuur. Vraag of er mensen in de klas zijn die hier problemen mee hebben. Zeg erbij dat je wilt voorkomen dat er wapens het lokaal in komen. Sommige studenten zullen gewillig doen wat je vraagt, andere studenten zullen protesteren. Vraag de studenten wat ze van deze maatregel vinden.
- Experiment 2: Vertel je studenten dat de school het plan heeft opgevat om in de lokalen camera's te plaatsen die op de studenten zijn gericht. Dit in verband met de veiligheid van de docent. Je kunt vervolgens melden dat er ook camera's in de gangen zullen komen. Vraag de studenten wat ze van deze maatregelen vinden.

Privacy

- 1 Geef elke student twee papiertjes.
- 2 Laat de studenten anoniem de antwoorden op de volgende twee vragen opschriften.

Papiertje 1: Schrijf twee onderwerpen op waarvan iedereen alles over jou mag weten.
Papiertje 2: Schrijf twee onderwerpen op waarover je liever niets vertelt.

- 3 Inventariseer klassikaal de antwoorden.
- 4 Bespreek de opvallende zaken: Welke antwoorden worden vaak genoemd? Wat zou hiervan een reden kunnen zijn?

Les 2

Gedicht of rap

Laat de studenten een gedicht, songtekst of rap maken met het thema geweld en gevolgen ervan.

Pesten op de werkvloer

- 1 Bekijk dit [fragment](#) van RTL Nieuws over pesten op de werkvloer.
Stel de kijkvraag: Welke gevolgen kan pesten op het werk hebben?
- 2 Vraag aan de studenten wat ze zouden doen als ze zelf gepest zouden worden op het werk.
- 3 Bekijk een tweede [fragment](#) van RTL Nieuws over een vrachtwagenchauffeur. Wat vinden studenten van zijn oplossing tegen de pesterijen?

Les 3

Pantomime agressief gedrag

- 1 Verdeel de studenten in groepjes.
- 2 Elk groepje bedenkt een situatie waarin agressief gedrag voorkomt en beeldt die geluidloos uit. Ze zorgen ervoor dat ze de oorzaak van het agressieve gedrag duidelijk uitbeelden.
- 3 De overige studenten moeten raden wat het agressieve gedrag heeft veroorzaakt.

Agressie in groepsverband

- 1 Bekijk voorafgaand aan opdracht 3 het [filmpje](#) van Omroep Brabant over uitgaansgeweld. Informatie over het nieuws waar in het filmpje naar wordt verwezen vind je bijvoorbeeld in dit [artikel](#).
- 2 Je kunt de volgende vragen stellen:
 - Hoe denk jij over uitgaansgeweld?
 - Wat is volgens jou een belangrijke oorzaak voor het agressieve gedrag in een groep?
 - Wat wordt bedoeld met ‘haantjesgedrag’?

Les 4

VOG (Verklaring Omtrent Gedrag)

- 1 Verdeel de klas in groepjes.
- 2 Laat de studenten beroepen opschrijven waarvan ze vinden dat er een VOG (Verklaring Omtrent Gedrag) gevraagd moet worden en een strafblad een probleem zou zijn.
- 3 Bespreek de beroepen klassikaal. De studenten moeten kunnen beargumenteren waarom ze bij een bepaald beroep een VOG nodig vinden.

Overtredingen

- 1 Maak 2 soorten kaartjes: kaartjes met overtredingen en kaartjes met (bijbehorende) Halt-straffen (zie onderstaand schema).
- 2 Geef elke student twee kaartjes, van elke soort één.
- 3 Geef de studenten vervolgens de opdracht om de medestudent te vinden met de straf die bij hun overtreding past.
- 4 De studenten leveren hun combinaties van kaartjes in en gaan weer zitten.
- 5 Bespreek de combinaties klassikaal.
Je kunt de volgende vragen stellen:
 - Passen de overtredingen en straffen inderdaad bij elkaar?
 - Werkt een Halt-straf bij jongeren beter dan een boete of celstraf?

Overtredingen	Halt-straffen
ten onrechte alarmnummer 112 bellen	excuses aanbieden en gesprekken voeren bij de nooddienst/ambulance
een bushokje bekladden met verf	graffiti verwijderen
speeltoestellen in een speeltuin vernielen	werken in een reparatiecafé
afsteken van vuurwerk op Koningsdag	schoonmaken in een ziekenhuis
onder invloed met de fiets een voetganger aanrijden	excuses aanbieden en rondleiding bij een verslaafdenkliniek
een bejaarde beroven	excuses aanbieden en werken in een bejaardentehuis
doorrijden na aanrijding	excuses aanbieden en deel van de schade terugbetalen
mishandeling zonder blijvende schade	excuses aanbieden en anti-agressie training

Les 5

Rechtszaak

- 1 Studenten zoeken informatie over een bekende strafzaak op. Bijvoorbeeld:
 - De zaak rond de dood van grensrechter Nieuwenhuizen.
 - De zaak Mitch Henriquez.
 - Het ongeluk met de monstertruck in Haaksbergen.
 - De Facebookmoord.
- 2 De studenten geven antwoord op de volgende vragen:
 - Waar werd de verdachte van verdacht?
 - Welke straf heeft de rechter gegeven?
 - Ging de verdachte in hoger beroep? Wat betekent dit?

Lessuggesties thema 6

Overzicht

Dit thema gaat over media.

De lessen

- Les 1 gaat over communicatie en media.
- Les 2 gaat over sociale media.
- Les 3 gaat over nieuws en nieuwsmedia.
- Les 4 gaat over media en invloed.
- Les 5 gaat over kritisch omgaan met media.

De keuzeopdrachten

- In keuzeopdracht 1 maken studenten een **reclame** voor een product of dienst naar keuze. Een klasgenoot geeft feedback.
- In keuzeopdracht 2 maken studenten een **voorpagina** van een zelfverzonnen krant. Deze opdracht maken ze met zijn vieren.
- In keuzeopdracht 3 maken studenten een **journaal**. Deze opdracht maken ze met zijn vieren.
- In keuzeopdracht 4 maken studenten een **flyer** over sociale media. Een klasgenoot geeft feedback.

Algemeen

Nieuwsles Nepnieuws

Maak de nieuwsles over nepnieuws van Uitgeverij Deviant. Je vindt deze op Studiemeter onder [Links & Downloads](#) in de Nieuwsrubriek.

Online spel: Nepnieuws

Laat de studenten dit [online spel over nepnieuws](#) spelen. Het doel is om zo veel mogelijk volgers de publieke opinie te beïnvloeden. Hiervoor zet je nepnieuws en verschillende propagandatechnieken in.

Experiment: een dag zonder telefoon

Daag de studenten uit om een (school)dag zonder smartphone te leven. 's Ochtend leveren ze de telefoon in en aan het einde van de dag of de volgende dag halen ze die weer op. Ze houden die dag in een dagboekje bij wat hun ervaringen tot dan toe zijn en schrijven hierover een kort verslag. In de volgende les bespreek je met de studenten hoe het experiment is bevallen.

Filmsuggesties

- In [wifiplease](#) kijkt Metropolis hoe mensen wereldwijd met elkaar verbonden zijn. De korte afleveringen vertellen opvallende verhalen over het gebruik van internet wereldwijd:
 - Burkina Faso: *Bellen vanuit een boom* (5 min.)
 - Nepal: *De Nepalese wifikoning* (3 min.)
 - Verenigde Staten: *Telefoonles in de Verenigde Staten* (3 min.)
 - rondje wereld: *Cambodjanen, Afghanen en Nederlanders over hun smartphone* (3 min.)
 - Pakistan: *Mobiel flirten* (6 min.)
- Bekijk de film *The Circle* (2017). Deze film gaat over een multimediacompany dat informatie inwint over klanten en het consumeren en delen ervan verheft tot een soort religie.

Roadshow persvrijheid

Breng studenten in contact met journalisten via het lespakket [Roadshow Persvrijheid](#). Dit is ontwikkeld om docenten te helpen persvrijheid en vrijheid van meningsuiting op een goede manier ter sprake te brengen in de klas.

Nieuws in de klas

- Maak in je les gebruik van de [Nieuwstest](#) en Poll van de week van Uitgeverij Deviant. Je kunt wekelijks actuele onderwerpen aansnijden aan de hand van een aantal vragen.
- Bij het lesmateriaal [Persvrijheid](#) van Nieuws in de Klas gaan studenten aan de slag met nieuws en leren ze over persvrijheid, censuur en vrijheid van meningsuiting. Je kunt deze les uitbreiden met de [Roadshow Persvrijheid](#). Hierin debatteren studenten met journalisten over persvrijheid en vrijheid van meningsuiting.
- Bij de lessuggestie [Gedichten in het nieuws](#) van Nieuws in de Klas gaan studenten creatief aan het werk aan de hand van het nieuws.
- Bij de lessuggestie [Allemaal meningen](#) van Nieuws in de Klas vergelijken studenten reacties van lezers op het nieuws met elkaar en schrijven ze zelf een reactie.

Tips bij het leerwerkboek

Startopdracht

Klassengesprek: Sociale media

Voer een klassengesprek over het gebruik van sociale media onder de studenten.

Onderzoek welke waarde studenten hechten aan hun smartphone. Je kunt de volgende onderwerpen aankaarten:

- Waar/in welke situaties krijgen studenten te maken met regels over het gebruik van hun telefoon? Denk aan school, thuis, bioscoop. Wat vinden ze van die regels?
- Hoe zou hun leven veranderen als er geen sociale media zou bestaan?

Les 1

Tip bij opdracht 3

Laat studenten een app installeren die bijhoudt hoe vaak ze hun telefoon per dag checken en hoeveel tijd ze per dag op verschillende apps zitten. Een voorbeeld van zo'n app is Menthal.

Les 2

Quiz

Laat studenten ter introductie een [quiz](#) invullen over nieuws en media. Je kunt deze quiz ook klassikaal doen.

Les 3

Eigen actiegroep

Geef studenten de opdracht een actiegroep op te richten. Neem hiervoor de volgende stappen:

- 1 De studenten vormen groepjes.
- 2 Ze bedenken op basis van het nieuws een onderwerp om hun actiegroep op te baseren.
- 3 Ze kiezen een naam voor hun actiegroep, formuleren hun mening over het onderwerp en bedenken een actie. Ook bedenken ze wat ze willen bereiken met hun actie.
- 4 Ze verwerken de informatie op een poster of webpagina.

Les 4

Sluikreclame

Laat studenten voorbeelden zoeken van sluikreclame in films/series/tv-programma's/ YouTube-filmpjes. Laat hen uitleggen waarom dit volgens hen onder sluikreclame valt.

Les 5

Test: Hoe mediawijs ben je eigenlijk?

Laat de studenten individueel de online [test](#) 'Hoe goedgelovig ben jij?' maken. Vragen over betrouwbare bronnen, sexting, nepnieuws en omgaan met je privacy op internet passeren de revue. Bespreek de uitkomsten in de klas.

Veiligheidsplan Internet

- 1 Verdeel de studenten in groepjes. Vertel dat ze een plan gaan maken voor veilig gebruik van Internet.
- 2 Elk groepjes krijgt één van de volgende onderwerpen:
 - sexting
 - internetbankieren
 - foto's uploaden
 - wachtwoorden
 - ransomware
- 3 Ze overleggen met elkaar wanneer gebruik van internet onveilig kan uitpakken met betrekking tot hun onderwerp.
- 4 De groepjes maken een veiligheidsplan over hun deelonderwerp en presenteren dit, bijvoorbeeld in een filmpje.

Lessuggesties thema 7

Overzicht

Dit thema gaat over omgaan met geld en kritisch consumeren.

De lessen

- Les 1 gaat over inkomsten en uitgaven.
- Les 2 gaat over lenen en schuld.
- Les 3 gaat over kritisch consumeren.
- Les 4 gaat over duurzaam consumeren en een duurzame leefstijl.
- Les 5 gaat over wereldwijde handel en fair trade.

De keuzeopdrachten

- In keuzeopdracht 1 maken studenten een **poster** over een duurzaam product.
- In keuzeopdracht 2 houden studenten een **interview** met iemand over omgaan met geld. Deze opdracht maken ze met een klasgenoot.
- In keuzeopdracht 3 maken studenten een **vlog** over twee producten. Deze opdracht maken ze met een klasgenoot.
- In keuzeopdracht 4 maken studenten een **begroting** voor hun toekomst op basis van onderzoek.

Algemeen

Lesmaterialen Nibud

- Toon de [filmpjes](#) die het Nibud heeft verzameld over omgaan met geld.
- Het Nibud biedt ook projecten en andere [lesmaterialen](#) aan.

Lespakket Eerlijke kleding

Gebruik het gratis lespakket '[Eerlijke kleding? Ik draag het uit!](#)' van CNV Jongeren voor een les over de kledingindustrie.

Gastles Schone Kleren Campagne

Organiseer de gastles [Trek het je aan](#) door een gastdocent van Young & Fair. De studenten ontdekken waar hun kleding vandaan komt en hoe de arbeidsomstandigheden zijn van de mensen die de kleding naaien. Ook maken ze hun eigen socialemediacampagne om schoolgenoten bewust te maken van de oneerlijke omstandigheden in de kledingindustrie.

Presentaties Recyclen

De studenten bereiden een presentatie voor over het recyclen van spullen.

- 1 Bekijk ter introductie een [filmpje](#) over recyclen van Wecycle.
- 2 Verdeel de studenten in groepjes.
- 3 Elk groepje krijgt een product toegewezen, bijvoorbeeld mobiele telefoons, luiers, auto's, Ikea-kasten, batterijen of plastic flesjes.
- 4 De groepjes zoeken antwoord op de volgende vragen:
 - Wat wordt er gerecycled?
 - Hoeveel wordt ervan gerecycled?
 - Waar wordt er gerecycled?
 - Hoe wordt er gerecycled?
 - Wat wordt er gedaan met het gerecyclede?

Nieuwsles Klimaatverandering

Maak de nieuwsles over klimaatverandering van Uitgeverij Deviant. Je vindt deze op Studiemeter onder Links & Downloads in de [Nieuwsrubriek](#).

Schoonmaakdag

Organiseer een schoonmaakdag in de buurt van de school om aandacht te vragen voor milieuvervuiling.

Tips bij het leerwerkboek

Startopdracht

Geldtypetest

Laat de studenten de [geldtypetest](#) van het Nibud doen of een andere online test over omgaan met geld.

Les 1

Sparen

- 1 Bekijk het filmpje [Sparen, waarom lukt het zoveel mensen toch niet?](#)

- 2 Vraag de studenten om manieren aan te dragen waarop je geld kunt sparen.

Aanvulling opdracht 2

Bespreek met de studenten welke onderdelen van zorg ze wel of niet in het basispakket vinden horen. Je kunt bijvoorbeeld de volgende onderwerpen bespreken:

- een bezoek aan de huisarts
- een beugel
- voorbehoedsmiddelen
- een maagverkleiningsoperatie
- fysiotherapie

Les 2

Bij opdracht 1

Zet de stellingen en antwoordopties uit vraag b in [mentimeter](#) en laat de studenten er via hun telefoon op reageren. De uitslag van je klas kun je vervolgens vergelijken met de

afbeelding. Komen deze overeen?

Let op! Geld lenen kost geld

Bespreek de slogan ‘Let op! Geld lenen kost geld’ in de klas. Vraag in de klas wat hiermee wordt bedoeld. Waarom denken ze dat het verplicht is om deze slogan te vermelden in leenreclames?

Rollenspel

- 1 Laat de studenten in tweetallen onderstaande situaties naspelen. Het is de bedoeling dat ze tot een oplossing van het probleem komen.
 - Situatie 1:
 - Student 1 is Dylan. Je hebt je broer Frenk een jaar geleden geld geleend en je geld nog niet teruggekregen. Nu wil je zelf op vakantie.
 - Student 2 speelt Frenk. Je bent helemaal vergeten dat je je broer nog geld schuldig bent. Je hebt niet veel geld op je bankrekening staan om dit bedrag terug te betalen.
 - Situatie 2:
 - Student 1 is Birgit. Je nieuwe telefoon is door eigen schuld kapot gegaan waardoor er geen garantie op zit. Je wilt een nieuwe telefoon kopen maar hebt geen geld.
 - Student 2 is de moeder/vader (of vriend/vriendin) van Birgit. Je wilt Birgit afraden om opnieuw een lening af te sluiten omdat de vorige nog niet is afbetaald.
- 2 De tweetallen kunnen hun oplossing mondeling toelichten of hun rollenspel opvoeren. Bespreek de oplossingen klassikaal na.

Voorlichtingsposter

Laat de studenten in tweetallen een voorlichtingsposter ontwerpen die jongeren waarschuwt voor de risico's van geld lenen. Je kunt de klas laten stemmen op de beste poster en de verkozen poster afdrukken en verspreiden in school.

Les 3

Loden Leeuw-verkiezing

- 1 Verdeel de klas in groepjes.
- 2 Laat elk groepje een volgens hen irritante reclame nomineren.
- 3 Laat de studenten hun nominatie klassikaal toelichten. Daarin moeten ze uitleggen wat het doel van deze reclame is, welke reclametruks er worden gebruikt én waarom deze reclame irritant is, volgens hen.
- 4 Vraag de studenten vervolgens om te stemmen (maar niet op hun eigen aangedragen reclame) en maak de winnaar bekend.

De colatest

- 1 Koop vier verschillende merken cola, waaronder Coca-Cola. Haal de etiketten eraf maar label ze met de nummers 1 t/m 4, zodat je zelf nog weet welke cola bij welk merk hoort. Zorg voor voldoendebekers of glazen.
- 2 Laat als introductie een aantal Coca-Cola reclames zien. Hoe proberen de reclamemakers duidelijk te maken dat Coca-Cola bijzonder is?
- 3 Test na de reclames het effect van de reclame met de studenten.
 - Vraag een aantal vrijwilligers voor de cola test. Vraag hen vooraf welk merk cola ze het liefste drinken. Je kunt de klas ook in groepjes verdelen en iedereen de test laten doen.
 - Laat de studenten de vier verschillende merken cola proeven. Herkennen ze hun favoriete merk? Springt deze er als lekkerste uit? Herkennen ze Coca-Cola?

De chocoladetest

- 1 Koop verschillende merken chocola (fairtrade en niet-fairtrade) en zorg ervoor dat de studenten niet kunnen zien welke chocola bij welk merk hoort.
- 2 Verdeel de klas in groepjes.
- 3 De studenten proeven van de chocolade en noteren hun bevindingen. Je kunt hun vragen te letten op criteria als ‘cacaosmaak’, ‘bijsmaken’, ‘zoetigheid’, ‘romigheid’.
- 4 Elk groepje maakt een eindrapport over de bevindingen en roept een winnaar uit.
- 5 Daarna onthul je welke chocola bij welk merk hoort. Hadden de studenten dit verwacht? Deze test kan uiteraard ook met andere voedingsproducten worden gedaan.

Les 4

Voetafdruk

- 1 Leg kort uit wat bedoeld wordt met je persoonlijke voetafdruk.
- 2 Bekijk klassikaal het filmpje [Persoonlijke voetafdruk](#). Dit is het videodagboek van Sinsky. Wit die haar voetafdruk wil verkleinen en daarvoor een week lang probeert duurzaam te leven (2 minuten). Je kunt de volgende kijkvraag stellen:
 - Welke maatregelen neemt Sinsky om haar voetafdruk te verkleinen?
- 3 Vraag de studenten of zij bereid zouden zijn om deze maatregelen te nemen, of om andere manieren te noemen waarop je rekening kunt houden met het milieu.

Plastic soep

- 1 Bekijk het filmpje (25 seconden) over [Plastic soep](#). Dit filmpje legt uit hoe plastic in onze voedselketen terecht komt. Vraag na afloop aan de studenten om nog eens in eigen woorden te vertellen wat de plastic soep is en hoe deze is ontstaan.
- 2 Vraag de studenten om oplossingen te verzinnen voor de plastic soep. Noem eventueel ook Boyan Slat, de Nederlandse jongen die een manier heeft bedacht om plastic uit de zee te vissen en het project ‘The Ocean Cleanup’ is gestart.

Les 5

Dilemma-opdracht

1 Verdeel de studenten in groepjes en leg ze dilemma's voor.

Bijvoorbeeld:

- Levi's of Kuyichi jeans?
- Vijftig euro uitgeven bij de Primark of bij de Zara?
- Een cadeautje kopen bij de Action of bij de Kringloopwinkel?
- Zonnebrandcrème van Weleda of Hema?
- Broodje halen bij het Ikea restaurant of bij La Place?

2 De groepjes maken hun keuze na research via Google, Rankabrand.nl en webshops. Ze moeten hun keuze telkens beargumenteren.

3 Bespreek de dilemma's klassikaal na.

Filmpjes over de kledingindustrie, kinderarbeid en lagelonenlanden

- [Wat weet jij over kinderarbeid in de kledingindustrie?](#)
- [Nederlandse kledingproducenten betalen in India onder minimumloon](#)
- [Beleef het leven van kledingarbeidster Rumana uit Bangladesh](#)
- [Primark: lage prijzen door te lage lonen?](#)

Lessuggesties thema 8

Overzicht

Dit thema gaat over gezondheid en seksualiteit.

De lessen

- Les 1 gaat over leefstijl en gezondheid.
- Les 2 gaat over genotmiddelen en groepsdruk.
- Les 3 gaat over psychische gezondheid.
- Les 4 gaat over relaties en seksuele geaardheid.
- Les 5 gaat over (veilige) seks en grenzen.

De keuzeopdrachten

- In keuzeopdracht 1 maken studenten een **songtekst** over gezondheid en seksualiteit.
- In keuzeopdracht 2 geven studenten in een **presentatie** voorlichting over partydrugs. Deze opdracht maken ze met een klasgenoot.
- In keuzeopdracht 3 maken studenten een **folder** over een eetprobleem. Deze opdracht maken ze met een klasgenoot.
- In keuzeopdracht 4 maken studenten een **verslag** over een tv-programma. Een klasgenoot geeft feedback.

Algemeen

Gastpreker: Eetstoornissen

Nodig een gastpreker uit van [ISA-power](#) over eetstoornissen.

Voorlichting Jellinek

Organiseer een [voorlichting](#) over cannabis of alcohol, gegeven door een leeftijdsgenoot van de studenten.

Presentatie overleden artiest

Laat studenten in tweetallen een presentatie voorbereiden over een artiest die hoort bij de club van 27 of een andere (jong) overleden artiest. In de presentatie moet het tweetal de volgende vragen beantwoorden:

- Wie was deze artiest?
- Wat kun je zeggen over de leefstijl van deze artiest?
- Wat heeft geleid tot de dood van de artiest?

Voorlichting Siriz

Boek een voorlichtingsles over seksualiteit via [Siriz](#).

Gezonde leefstijldag

Laat studenten een 'gezonde leefstijl'-dag organiseren. Op die dag moeten de studenten met zelfbedachte activiteiten sport en gezonde voeding promoten.

Can you fix it?

Laat de studenten één van de interactieve [Canyoufixit-filmpjes](#) van Sense.info over weerbaarheid en seksualiteit bekijken.

Tips bij het leerwerkboek

Startopdracht

Eens of oneens

- 1 Verdeel het lokaal in twee kanten, een ‘eens’ en ‘oneens’ kant.
- 2 Lees de eerste uitspraak op bladzijde 268 voor.
- 3 Laat de studenten een kant kiezen. Maak van tevoren duidelijk dat een student niet afgereden wordt op zijn keuze.
- 4 Laat studenten hun keuze uitleggen.
- 5 Herhaal de stappen 2, 3 en 4 voor de overige uitspraken in de startopdracht.

Les 1

Gezonde leefstijl: beweging

- 1 Vraag de studenten om in een week hun ‘matig of zwaar intensieve inspanningen’ en de ‘spier- en botversterkende activiteiten’ te noteren in een bewegingsdagboek. Op bladzijde 273 van het leerwerkboek staat in de Beweegrichtlijnen beschreven wat hieronder valt.
- 2 Bespreek de resultaten van de studenten klassikaal.
- 3 Stel eventueel de volgende vraag: Welke gevolgen kan te weinig beweging hebben?

Gezonde leefstijl: slaap

- 1 Vraag de studenten om een week lang het aantal uren slaap te noteren dat ze hebben gehad.
- 2 Bespreek klassikaal of ze aan de aanbevolen hoeveelheid slaap komen die bij hun leeftijd hoort. Om welke reden(en) lukt dit vaak niet en wat zouden ze hieraan kunnen doen?

Les 2

Filmpje over verslaving

Bekijk het filmpje [Waarom het zo lastig is om gamers ‘verslaafd’ te noemen](#) van NOS op 3. Voer een klassengesprek over de vraag of het terecht is dat gamen op de lijst van verslavingen komt.

Les 3

Filmpje over angststoornissen

- 1 Bekijk het filmpje [‘Zo voelt een paniekaanval’](#) (2:16 min.) op NOS op 3 over angststoornissen.
- 2 Laat de studenten om de beurt iets opnoemen waar je extreem angstig voor kunt zijn. Denk aan: pleinvrees, smetvrees, claustrofobie, vliegangst, hoogtevrees, angst voor spinnen, vogels enzovoorts.
- 3 Vraag de studenten wat je kan doen als je vermoedt dat je een angststoornis hebt.

Les 5

Introductie-oefening zinnen aanvullen

Doe ter introductie op de les over seksualiteit een simpel spelletje om het taboe op het onderwerp seks te verkleinen, zodat er daarna vrijer over het onderwerp gesproken kan worden.

Projecteer zinnen op het bord en laat de studenten om de beurt één van de zinnen kiezen en aanvullen. Maak duidelijk dat er vrij gesproken mag worden en er geen discussie volgt op iemands aanvulling.

- Seks is ...
- Seks is niet ...
- Over seks praat je niet, omdat ...
- Over seks praat je wel, omdat ...
- Als ik iemand over seks hoor praten, dan ...
- Als ik seks op tv of in een film zie, dan

(On)veilige seks

- 1 Maak kaartjes met verschillende seksuele handelingen. Deze kun je vinden op soaaids.nl: [Wat is veilig en wat niet](#).
- 2 Laat de doos met kaartjes rondgaan en de studenten een kaartje uit de doos halen.
- 3 De studenten zeggen om de beurt of ze denken dat er risico voor zwangerschap of soa is.
- 4 Geef hierover uitsluitsel.

Helpdesk Relaties en seks

De studenten verplaatsen zich in een helpdesk voor jongeren met vragen over hun relatie en seks.

- 1 De studenten vormen tweetallen.
- 2 Leg elk tweetal een aantal vragen voor over relaties en seks. Vertel erbij dat de vraagsteller niet weet wat hij of zij moet doen.
- 3 De tweetallen moeten bij elke vraag een serieus antwoord bedenken aan de vraagsteller.
- 4 Bespreek klassikaal een aantal antwoorden.

Voorbeelden van vragen:

- Yelina's vriend zit een aantal maanden in het buitenland. Als ze met haar vriend skypet vraagt hij haar zich voor haar uit te kleden, maar ze voelt zich daar niet prettig bij. Wat moet ze doen?
- Jort heeft een leuke sociale vriendin en ze zijn dol op elkaar. Alleen is Jort snel jaloers en wil hij zijn vriendin niet met andere jongens alleen laten. Wat moet hij doen?

Leven & Laten Leven

In dit hoofdstuk vindt u lessuggesties bij **Leven en Laten Leven**. In deze filmserie volgen studenten de cast en crew van een fictieve soapserie. De serie bestaat uit vijftien afleveringen. Bij elke aflevering zijn in Kies Online filmvragen beschikbaar, maar u kunt de afleveringen ook klassikaal tonen en bespreken.

Elke aflevering sluit aan op een van de thema's uit Kies 2:

	Afleveringen
Thema 1 Kiezen	1 Kiezen 2 Waarden en normen
Thema 2 Samenleving	3 Asociaal gedrag 4 Racisme
Thema 3 Politiek	5 Democratie 6 Politiek
Thema 4 Werken	7 Solliciteren 8 Arbeidsvooraarden
Thema 5 Veiligheid	9 Veiligheid en privacy 10 Rechtspraak
Thema 6 Media	11 Sociale media
Thema 7 Geld	12 Reclame 13 Budgetteren
Thema 8 Gezondheid en seksualiteit	14 Leefstijl 15 Seksuele intimidatie

Hieronder vindt u bij elke aflevering:

- een korte synopsis
- een kijkvraag die u studenten kunt meegeven bij het bekijken van de aflevering
- verschillende vervolgvrragen (deze komen overeen met de meningsvragen van de filmoefening in Kies Online)
- een aantal stellingen die u kunt gebruiken om een klassengesprek te voeren na het bekijken van de aflevering

Aflevering 1 Kiezen

In deze aflevering leren we enkele personages uit de soapserie kennen. De kijker volgt Leo, de regisseur van de soapserie. Leo laat zien welke keuzes er op de set van de soapserie gemaakt worden.

Kijkvraag

- Wat heeft deze aflevering met kiezen te maken?

Vervolgvrage

- Vind jij dat de mensen op de set veel vrijheid hebben?
- Vind je dat Leo goed omgaat met alle keuzes die hij moet maken?

Stellingen

- Ik laat belangrijke keuzes liever aan anderen over.
- Iedereen moet de vrijheid hebben om zijn eigen keuzes te maken.

Aflevering 2 Waarden en normen

De aflevering gaat over een meningsverschil tussen de acteur Lex en regisseur Leo. Het personage van Lex moet in een bepaalde scène zoenen met Lotje, maar Lex wil dit niet doen omdat hij trouw wil blijven aan zijn echte vriendin. In de aflevering zien we hoe Lex worstelt met zijn eigen normen en waarden en hoe de andere mensen hierop reageren.

Kijkvraag

- Wat heeft deze aflevering met normen en waarden te maken?

Vervolgvrage

- Vind jij dat Leo respectvol omgaat met de opvattingen van Lex?
- Leo verwacht meer professionaliteit van Lex. Vind je dat Leo zich professioneel gedraagt?
- Hoe zou jij op Leo reageren als jij Lex was?
- Voor wie heb jij meer begrip in deze situatie: Lex of Leo?

Stellingen

- Het is belangrijk om dezelfde normen en waarden te hebben als je vrienden.
- Leo heeft niet het recht om zich te bemoeien met de waarden van Lex.

Aflevering 3 Asociaal gedrag

Wanneer er lawaai gemaakt wordt tijdens het draaien op de set, wordt Leo boos en reageert dit af op de acteurs en crewleden. Hij gaat respectloos om met Sjaan, de vrouw van de catering. Wanneer Sjaan overstuur raakt, weet Leo niet goed hoe hij hiermee om moet gaan.

Kijkvraag

- Wat heeft deze aflevering met respect te maken?

Vervolgvragen

Deze vragen komen overeen met de meningsvragen bij de Filmoefening in Kies 2 Online.

- Leo zegt sorry tegen Sjaan. Komen zijn excuses orecht op jou over?
- Stel, jij bent een collega van Sjaan. Hoe zou je reageren als Sjaan huilend wegloopt van Leo?

Stellingen

- Wat asociaal is hangt af van de omgeving.
- Als je je niet aan de regels houdt, vertoon je altijd asociaal gedrag.

Aflevering 4 Racisme

In de aflevering doen enkele allochtone acteurs auditie voor een rol in de serie. Leo weet niet dat de baas van de serie graag een allochtone acteur voor de rol voor zich ziet. Leo is het hier niet mee eens en het wordt duidelijk dat hij nogal racistische vooroordelen heeft over 'buitenlandse' mensen.

Kijkvraag

- Wat heeft deze aflevering met discriminatie en racisme te maken?

Vervolgvragen

Deze vragen komen overeen met de meningsvragen bij de Filmoefening in Kies 2 Online.

- Heb jij zelf weleens een vooroordeel (gehad) over iemand met een andere culturele achtergrond?
- Vind je dat er op de Nederlandse televisie een goede afspiegeling van de maatschappij te zien is?

Stellingen

- Iedereen heeft vooroordelen, dat hoeft helemaal niet erg te zijn.
- Racisme is een groot probleem in Nederland.

Aflevering 5 Democratie

In deze aflevering gedraagt Leo zich als iemand die geen tegenspraak duldt op de set. Andere mensen krijgen geen kans om hun mening te geven. Wanneer Lotje en Bart het niet eens zijn met een beslissing van Leo, biedt Leo voor de grap aan om Bart even te laten regisseren. Bart blijkt de zaken een stuk democratischer aan te pakken dan Leo.

Kijkvraag

- Wat heeft deze aflevering met democratie te maken?

Vervolgvragen

- Vind je stemmen de juiste manier om beslissingen te nemen op deze set?
- Vind jij dat Leo zich als een dictator gedraagt op de set?

Stellingen

- Stemmen is de beste manier om belangrijke beslissingen te nemen.
- Iedereen moet altijd en overal zijn mening kunnen geven.

Aflevering 6 Politiek

De cast van 'Leven en Laten Leven' krijgt te horen dat er bezuinigd moet worden. De regering heeft besloten dat de soap minder geld te besteden krijgt. Verschillende acteurs en crewleden willen actievoeren om de regering op andere gedachten te brengen. Leo vindt dit onzin en heeft er geen vertrouwen in dat actievoeren tegen politieke besluiten helpt.

Kijkvraag

- Over welke politieke beslissing gaat deze aflevering?

Vervolgvragen

- Denk jij dat het zin heeft als de soapcrew actie gaat voeren tegen het besluit?
- Hoe zou de crew van de soap volgens jou het best actie kunnen voeren?

Stellingen

- Actievoeren heeft geen zin, de politiek luistert toch niet.
- De regering heeft te veel macht in Nederland.

Aflevering 7 Solliciteren

Leo en Ferdinand interviewen een sollicitant voor de positie van cameraman. Leo is nogal afgeleid tijdens het interview, tot grote irritatie van Ferdinand. Dit zorgt ervoor dat het sollicitatiegesprek niet zo goed verloopt.

Kijkvraag

- Zou je de sollicitant (Pim) aannemen als cameraman of niet?

Vervolgvrage

- Vind jij dat Pim goed overkomt tijdens het sollicitatiegesprek?
- Vind je dat je tijdens een sollicitatiegesprek mag overdrijven over je werkervaring?
- Als jij zelf een sollicitatiegesprek hebt, wat probeer je daar dan vooral mee te bereiken?

Stelling

- Je mag tijdens een sollicitatiegesprek best overdrijven over je werkervaring.

Aflevering 8 Arbeidsvoorwaarden

Wanneer er voor de zoveelste keer in de week overgewerkt moet worden, beginnen enkele acteurs te klagen. Ze vinden dat ze te lang moeten werken, te weinig pauze krijgen en slecht behandeld worden. Leo probeert de crew op te beuren door een speech te geven over het belang van het werk dat ze doen.

Kijkvraag

- Wat heeft deze aflevering met arbeidsvoorwaarden te maken?

Vervolgvrage

- Zou jij tegen betaling overwerk doen, als je werkgever dat aan je vroeg?
- De rechten van de werknemers op de set worden geschonden. Wat zou jouw reactie zijn als dit jou overkwam?
- Vind jij het belangrijk om te weten wat er in de cao staat?

Stellingen

- Arbeidsvoorwaarden moeten voor iedereen gelijk zijn.
- Als je goed betaald krijgt, moet je niet zeuren over je werktijden.

Aflevering 9 Veiligheid en privacy

Er zijn camera's opgehangen op de set. Merel, de assistent van Leo, legt uit dat dit voor de veiligheid van de acteurs en crewleden is en om als bewijs gebruikt te kunnen worden bij diefstal. Leo misbruikt de camerabeelden wanneer hij beelden toont van de acteur Hung die een dansje doet in de kleedkamer. Hung wordt boos op Leo omdat hij vindt dat Leo zijn privacy heeft geschonden.

Kijkvraag

- Wat heeft deze aflevering met privacy te maken?

Vervolgvrragen

- Vind jij dat er op de set een goede reden is om de privacy te beperken?
- Zouden de camera's jou een veiliger gevoel geven?
- Denk jij dat er sprake is van groepsgedrag als iedereen lacht om het filmpje van Hung?
- Zou jij, als je Hung was, aangifte doen bij de politie?

Stellingen

- Veiligheid is belangrijker dan privacy.

Aflevering 10 Rechtspraak

In de aflevering nemen Leo en enkele acteurs het script voor de volgende afleveringen door. In de aflevering neemt het personage van Lotje wraak op de persoon die haar heeft aangerand. Lotje heeft moeite met de overdreven wraakactie van haar personage en vraagt de schrijver van het script waarom haar personage niet gewoon aangifte van het misdrijf doet.

Kijkvraag

- Wat heeft deze aflevering met rechtspraak te maken?

Vervolgvrragen

- Wat zou jij doen als je slachtoffer was van aanranding?
- Begrijp jij dat Fiona wraak neemt?
- Wat zou jij een goede straf vinden voor Chi?

Stellingen

- Aangifte doen heeft geen zin, de straffen in Nederland zijn toch veel te laag.
- Als iemand jou iets aandoet, heb je het recht om hem terug te pakken.

Aflevering 11 Sociale media

In deze aflevering staan de positieve en negatieve kanten van sociale media centraal. Leo komt er achter dat Bart een gekke foto van hem op Facebook heeft geplaatst. Leo vindt het vervelend hoe Bart hem belachelijk maakt op sociale media. Bart geeft aan dat je via sociale media juist heel veel fans kunt bereiken, en dat dit goed is voor de soap.

Kijkvraag

- Op welke manier(en) wordt er gebruik gemaakt van sociale media in deze aflevering?

Vervolgvragen

- Zou jij een vriend om toestemming vragen als je van hem/haar een foto of video op sociale media wilt plaatsen?
- Wat zou je doen als een vriend een gênante foto van jou op sociale media plaatst?

Stellingen

- Je moet nooit persoonlijke informatie delen via sociale media.
- Als je geen sociale media gebruikt, hoor je er niet bij.

Aflevering 12 Reclame

Op de set zijn twee mannen op bezoek die reclame maken voor een energiedrankje. Leo heeft onenigheid met één van de reclamemakers over de manier waarop dit gebeurt. In de aflevering wordt duidelijk hoe reclametrucs worden toegepast om een product bekendheid te geven en de positieve kanten van het product te belichten.

Kijkvraag

- Wat heeft deze aflevering met reclame te maken?

Vervolgvragen

- Voor welke reclametruc ben jij gevoelig?
- Heb jij weleens een product gekocht, omdat je het product in een reclame had gezien?
- Speelt je gezondheid een rol bij de keuzes die jij als consument maakt?

Stellingen

- Het is dom om iets te kopen op basis van een reclame.
- Reclame voor ongezonde producten moet verboden worden.

Aflevering 13 Budgetteren

In de aflevering zit het personage van Martha diep in de schulden. Een deurwaarder komt langs om het huis leeg te halen. De actrice Martha blijkt in werkelijkheid ook schuldbroblemen gehad te hebben en ze is er niet blij mee hoe luchting regisseur Leo omgaat met het onderwerp. Het wordt duidelijk dat het hebben van schulden grote gevolgen kan hebben voor een persoon.

Kijkvraag

- Wat heeft deze aflevering met schulden te maken?

Vervolgvrageren

- Zou jij je ervoor schamen als je grote schulden bij je familie of vrienden had?
- Vind je dat het iemands eigen schuld is als hij of zij een grote schuld heeft?
- Heb jij weleens geld geleend van vrienden of familie?

Stellingen

- Het is je eigen schuld als je een schuld hebt.
- Je kan beter geld van je familie lenen dan van de bank.

Aflevering 14 Leefstijl

Wanneer Bart op de set een zak chips leegeet, spreekt Leo hem aan op zijn leefstijl. Hij vindt dat Bart verslaafd is aan roken en aan eten, en wil hem helpen van zijn problemen af te komen. Bart vindt dat Leo zich niet met zijn leefstijl moet bemoeien.

Kijkvraag

- Wat heeft deze aflevering met leefstijl te maken?

Vervolgvrageren

- Leo bemoeit zich als leidinggevende met Barts leefstijl. Vind jij dat leidinggevenden dat mogen doen?

Stellingen

- Je bent niet verslaafd aan roken als je alleen op feestjes rookt.
- Niemand mag zich bemoeien met je leefstijl, je maakt je eigen keuzes.

Aflevering 15 Seksuele intimidatie

In deze aflevering maakt Lotje zich zorgen over haar acteerprestaties. Wanneer ze dit met Leo bespreekt, kan Leo het niet laten om Lotje in de maling te nemen. Leo wordt handtastelijk en raakt Lotje herhaaldelijk aan. Op een gegeven moment gaat Leo echt te ver en vindt Lotje het niet meer leuk.

Kijkvraag

- Vind jij dat er sprake is van seksuele intimidatie in deze aflevering?

Vervolgvragen

- Leo zegt tegen Lotje: 'Ik vind je zo schitterend. Ik kijk heel graag naar jou.' Vind je dit gepast binnen een werkrelatie?
- Vind je dat Lotje duidelijk haar grenzen aangeeft?
- Wat zou je na deze gebeurtenis doen, als je Lotje was?

Stellingen

- Het is de eigen schuld van Lotje dat Leo haar aanraakt, ze geeft haar grenzen niet goed aan.
- Leo moet worden gestraft voor zijn gedrag.